

**Program
Opieki nad Zabytkami
Gminy Stanisławów
na lata 2017-2020**

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017	14
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie na lata 2004 - 2020	16
4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do roku 2020	20
4.1.4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2030	20
4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami	21
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030	21
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2014	24
4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012 – 2015	27
4.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020	29
4.2.5. Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Mińskiego na lata 2008 – 2020	30
4.2.6. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Mińskiego na lata 2014 – 2018	33
4.2.7. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Mińskiego na lata 2013-2016 z perspektywą do roku 2020	35
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	36
5.1. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami	36
5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Stanisławów na lata 2015 – 2025	36
5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016-2023	37
5.1.3. Strategia rozwiązywania problemów społecznych dla Gminy Stanisławów na lata 2016 – 2021	39
5.1.4. Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemi Mińskiej” na lata 2016-2023	40
5.1.5. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Stanisławów na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020	41
5.1.6. Plan Odnowy Miejscowości Pustelnik na lata 2012-2020	42
5.1.7. Plan Odnowy Miejscowości Stanisławów na lata 2010-2017	43
5.1.8. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów 2008	45
5.1.9. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Stanisławów	48

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Stanisławów	51
5.2.1. Archeologia	51
5.2.2. Osadnictwo i zabytkowe układy drożne	53
5.2.3. Założenie urbanistyczne	54
5.2.4. Architektura sakralna	57
5.2.5. Założenia rezydencjonalne i folwarczne	58
5.2.6. Architektura i budownictwo	59
5.2.7. Zabytki techniki	61
5.2.8. Cmentarze	64
5.2.9. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne	67
5.2.10 Miejsca pamięci poza cmentarzami	69
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	71
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	71
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	71
5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	72
5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe	72
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	72
5.5. Obiekty prawnie chronione i wpisane do rejestru pomników przyrody	73
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	73
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	75
7. Założenia programowe	78
7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami gminy Stanisławów	78
7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami	78
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	82
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	84
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	85
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	87
Spis tabel	90
Materiały na których oparto opracowanie	90
Załączniki	92

1. Wstęp

Gmina Stanisławów położona jest w północno – zachodniej części powiatu mińskiego, leżącego w centralnej części województwa mazowieckiego. Obszar gminy zajmuje powierzchnię ok. 106 km² co stanowi 9,1% powierzchni powiatu mińskiego oraz 0,3% powierzchni województwa mazowieckiego. Liczba mieszkańców wynosi ponad 6.700.

Przez teren gminy przebiegają ważne szlaki komunikacyjne: droga krajowa Mińsk Mazowiecki – Ostrów Mazowiecka nr 50, droga wojewódzka Warszawa – Sokołów Podlaski nr 637, oraz w pobliżu południowej granicy gminy, międzynarodowa trasa A2. Odległość z miejscowości gminnej Stanisławów do centrum stolicy wynosi 40 km, a do Mińska Mazowieckiego 13 km.

Na obszarze gminy rozlokowane są liczne zabytki będące spuścizną wielu pokoleń. Stanowią one ważny element, który można wykorzystać do rozwoju gospodarczego i promocji gminy. Stworzenie Programu opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów jest ważnym czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy o dziedzictwie kulturowym i pomocą właścicielom zabytków w należyтым dbaniu o ich stan i atrakcyjny wygląd.

Program opieki nad zabytkami gminy Stanisławów został opracowany zgodnie z Poradnikiem Metodycznym Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa). Program opieki nad zabytkami gminy Stanisławów jest kompendium podstawowej wiedzy nt. dziedzictwa kulturowego, cytuje, streszcza i omawia dokumenty programowe ochrony zasobów i dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym, wojewódzkim i powiatowym, a także wewnętrzne sporządzone na poziomie gminy. Opracowana jest w nim charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz wskazane obiekty objęte prawnymi formami ochrony i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Program zawiera ocenę stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz analizę SWOT, która pozwala na określenie podstawowych priorytetów programu opieki nad zabytkami oraz kierunków działań i zadań realizowanych w ramach przyjętych priorytetów. Omówione jest też instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami, źródła jego finansowania oraz realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jako element polityki samorządowej, jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Powinien służyć podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta powinna przynieść wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, poprawa stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, rozwój społeczno-gospodarczy.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2016r., poz. 446 ze zm.) Gminy w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)

Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania i inne.

Celem opracowania Programu opieki nad zabytkami gminy Stanisławów zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (Konstytucja RP art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86).

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)

Definicja zabytku (art.3)

Zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków (art. 4)

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5)

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Obiekty podlegające ochronie (art. 6.1 i 6.2)

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,

- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy i sposób ochrony zabytków (art. 7)

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o

zezwoleń na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego prowadzi mazowiecki wojewódzki konserwator zabytków (art. 8).

Rejestr zabytków nieruchomych (art. 9)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.
2. W trybie określonym w ust. 1, do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych.
3. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.
4. Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości.
5. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Rejestr zabytków ruchomych (art. 10)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.
2. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11).

Rejestr zabytków archeologicznych

Zabytkiem archeologicznym, zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek archeologiczny wpisuje się do rejestru w takim samym trybie jak zabytek nieruchomy, omówiony wyżej.

Ochrona zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego (art. 18).

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18.1).

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę (art. 19.1):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19.1a):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1(art. 19.2)

W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20).

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16)
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18)
- obowiązek prowadzenia przez Wójta Gminy gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust.4)
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art. 71)
- prawo ubiegania się przez gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73)
- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81)
- sporządzanie przez Wójta Gminy i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Wójt Gminy przedstawia sprawozdanie Radzie Gminy (art. 87).

Organy ochrony zabytków

W myśl art. 89 Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z art. 90 Ustawy, Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:

- 1) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 2) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 3) podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- 4) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- 5) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- 8) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- 9) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- 10) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- 11) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”;
- 12) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- 13) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 14) podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z art. 91.4., Ustawy, do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;

- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 399),
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2010, Nr 118, poz. 797),
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 5 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, Nr 212, poz. 2153),
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 20r., Nr 113, poz. 661),
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004, Nr 124, poz. 1302),
- 6) Rozporządzenie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011r., Nr 89, poz. 510);
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004, Nr 75, poz. 706),
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- 9) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),

- 10) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. , Nr 30, poz. 259),
- 11) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1304, ze zm.).

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

Wśród pozostałych aktów prawnych regulujących kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wymienić należy:

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 446, ze zm.)
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016, poz. 778 ze zm.)
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2255)
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.)
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651, ze zm.)
6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2016r., poz. 2147)
7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 406 ze zm.)
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 ze zm.)
9. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 987, ze zm.)
10. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642, ze zm.).
11. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2011 r., nr 123, poz. 698 ze zm.).
12. Ustawa z dnia 9 października 2015 r., o rewitalizacji (Dz. U. z 2015 r. poz. 1777)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017.

W/w Program został przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r. Jednym z celów Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017, jest ujednolicenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym, co ułatwi skoordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na ochronie zabytków, tj.: organów konserwatorskich, instytucji kultury i osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w dokumencie i uwzględnionym na każdym etapie prac, są tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych.

Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Postulowane zmiany obecnie funkcjonującego systemu organizacyjnego ochrony zabytków w Polsce powinny zmierzać w pierwszym rzędzie do zapewnienia spójnego organizacyjno-finansowego i merytorycznego nadzoru na służbami konserwatorskimi, skupionymi w ręku Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest tego rodzaju dokumentem strategicznym, w obszarze ochrony zabytków, przyjętym przez Radę Ministrów. Głównym celem programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Będzie on realizowany za pośrednictwem celów szczegółowych:

1) Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych;

- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego”;
- wypracowanie jednolitych standardów działań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych;
- wzmocnienie ochrony krajobrazu kulturowego;
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
- przygotowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
- realizacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2) Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków (chodzi o osiągnięcie większego efektu niż wynika to z sumy podjętych działań):

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich sąsiedztwie;
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3) Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji:

- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”, Faro 2005;
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

Wdrażanie programu zakłada ścisłą współpracę Generalnego Konserwatora Zabytków (działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego), wojewódzkich konserwatorów zabytków, urzędu obsługującego ministra kultury i dziedzictwa narodowego, urzędów wojewódzkich oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Narodowego Muzeum Morskiego – instytucji wdrażających program.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z zapisami Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017. Znajduje to odzwierciedlenie w wytyczonym celu szczegółowym: Tworzenie warunków

do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji, realizowanym przez:

- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie na lata 2004 - 2020.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” przyjęto w 2005 roku. Powyższe dokumenty należy rozpatrywać łącznie. Służą one wdrożeniu Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego.”

W pierwszej kolejności zostanie omówiony dokument zasadniczy, tj. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, a następnie, jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia związane z funkcjonowaniem kultury. W ramach prac nad Dokumentem określono nową misję, którą w ramach przedstawionych założeń do strategii, wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy. Misją tą jest: *Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.*

Omawiany dokument wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego.
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć.

- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityki w poszczególnych obszarach kultury.
- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach. Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.
- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania są:

- promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,

- rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
- wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
- Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
- Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).
- W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu i instytucji kultury powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i została przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków.

Działania podejmowane w ramach Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 prowadzić powinny do następujących efektów:

- Zmniejszenie dysproporcji w dostępie do kultury w regionach.
- Zwiększenie udziału kultury w PKB

- Zwiększenie liczby MSP oraz liczby zatrudnionych w przemysłach kultury
- Radykalna poprawa podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków
- Stworzenie markowych produktów turystyki kulturowej
- Wykształcenie więzi pomiędzy kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

Cele Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 obejmują:

Cel strategiczny – nadrzędny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele częściowe – uzupełniające: wśród dwunastu celów wymieniono w punkcie czwartym: Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Cele częściowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych, jednym z nich jest dziedzictwo kulturowe.

Cele operacyjne Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 określa 11 programów operacyjnych Ministra Kultury. Programy operacyjne stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Wśród nich na pozycji dziewiątej wymieniono: Ochronę i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Priorytet drugi programu koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych. Program jest zgodny z Narodowym Programem Kultury: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz Rozwój instytucji artystycznych i stanowi ich uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków Ministra Kultury.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zgodny z określonym na lata 2004 – 2020 programem, operacyjnym Ministra Kultury: Ochrona i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego, który realizowany jest w ramach priorytetu: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki.

4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020, została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 26 marca 2013 r. Głównym celem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe. Czwarty z tych celów, to jest „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”, dotyczy ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W Strategii podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z zapisami Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020. Znajduje to odzwierciedlenie przede wszystkim w sformułowanym działaniu: ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r., została przyjęta Uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r., będzie wdrażana poprzez realizację celów szczegółowych. W szczególności ważne są zadania wskazane w celu 4 i celu 6 *Koncepcji* - w odniesieniu do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013- 2016.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski. Kierunki działania:

4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych krajobrazowych.

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej.

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Zakres: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zgodny z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r. w zakresie: uwzględniania

zagadnień ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów - realizowanym w Celu 6. Przywrócenie i utrwalanie ładu przestrzennego.

4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku, Innowacyjne Mazowsze, została przyjęta Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r.

Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Przez strategię rozumie się wybór takiej drogi rozwoju i wynikających z niej działań, aby osiągnąć w maksymalnym stopniu realizację celu, uznanego w danej strategii za nadrzędny (główny). Strategia uwzględnia także hierarchizację poszczególnych działań i problemów według stopnia ich ważności, co ma znaczenie w przypadku ich kolizji. Określa też priorytety, co warunkuje skuteczność wykorzystania posiadanych środków i zasobów. Wskazanie najważniejszych problemów daje podstawę do wykorzystania ustaleń strategii jako narzędzia koordynacji działań samorządu województwa i ich integracji wokół realizacji najważniejszych dla regionu celów.

Istotą strategii jest wskazanie celów rozwojowych, których realizacja zapewni utrzymanie trwałego rozwoju. *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* dotyczy wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego regionu. Wskazuje działania, które należy realizować, aby osiągnąć przyjęte cele rozwojowe. Cele rozwojowe podporządkowane są wizji województwa: *Mazowsze to region spójny terytorialnie, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.*

Z uwagi na duże zróżnicowanie przestrzenne rozwoju województwa mazowieckiego, konieczne jest prowadzenie polityki zmniejszającej te dysproporcje. Nadrzędnym (głównym) celem *Strategii* jest: *Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie.* Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez przyspieszenie wzrostu gospodarczego, generowanego przez rozwój produkcji i przemysłu ukierunkowanego na eksport, szczególnie w branży średniozaawansowanych i zaawansowanych technologii.

Cel główny wynikający z wizji województwa jest możliwy do osiągnięcia poprzez realizację działań priorytetowego celu strategicznego, wzmacnianego działaniami podporządkowanymi celom strategicznym oraz ramowym celom strategicznym.

Wyodrębniono sześć obszarów tematycznych: gospodarka, ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu i produkcji (priorytetowy cel strategiczny), przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka oraz kultura i dziedzictwo.

W dalszej części dokumentu omówiono diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej i potencjał województwa mazowieckiego, wyodrębniając kulturę i dziedzictwo. Zawarto informacje o różnych grupach zabytków a następnie dokonano analizy SWOT, w której wśród mocnych stron wymieniono:

- bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej
- bogate i różnorodne tradycje kulturowe
- liczne podmioty prowadzące działalność kulturalną, w tym instytucje krajowe
- duży ruch turystyczny w skali kraju, w tym zwłaszcza w Warszawie
- liczne imprezy kulturalne
- wysoka w stosunku do krajowej aktywność społeczna w zakresie opieki i ochrony wartości kulturowych.

Wśród słabych stron wymieniono m. in.:

- niskie poczucie tożsamości regionalnej
- zły stan techniczny obiektów zabytkowych
- niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu
- niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu
- niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna.

Wśród szans wymieniono, m.in.:

- wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB
- rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami
- wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki
- zwiększenie zainteresowania turystyką w regionie w wyniku organizacji wydarzeń kulturalnych i sportowych o charakterze międzynarodowym.

Wśród zagrożeń wymieniono, m. in.:

- niewystarczający poziom finansowania kultury
- brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami
- brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego
- słaba promocja kultury w kraju i zagranicą.

W dalszej części *Strategii* stwierdzono, że osiągnięcie celu ramowego, jakim jest: *Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia*, będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej;
- Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

W uszczegółowionych kierunkach działań, w ramach upowszechniania kultury i twórczości, podkreślono, że wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności.

Skuteczność wdrażania i realizacji celów określonych w *Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* będzie podlegała monitorowaniu i ewaluacji. Monitorowanie i ewaluacja wskaźników realizacji *Strategii* ma na celu weryfikację skuteczności działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego. Za monitorowanie odpowiedzialne będzie Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie. Co najmniej raz w roku wydawany będzie raport z realizacji *Strategii*, zawierający ocenę działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego w zakresie realizacji *Strategii*.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z jednym z sześciu obszarów tematycznych, jakim jest: Kultura i dziedzictwo oraz celem ramowym: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia, który będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2014.

Projekt aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego przyjął Zarząd Województwa Mazowieckiego w dniu 11 czerwca 2013 r. Natomiast Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą 180/14 w dniu 7 lipca 2014 r. Określa on podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Formułuje kierunki polityki przestrzennej, które wraz z uwarunkowaniami przestrzennymi uwzględnia się w programach rozwoju i programach operacyjnych województwa. *Plan* jest elementem regionalnego planowania strategicznego; jego ustalenia stanowią transpozycję na układ przestrzenny ustaleń *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*. W systemie planowa-

nia przestrzennego pełni on funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym, a planowaniem miejscowym.

Celem Planu jest określenie polityki przestrzennej dla województwa mazowieckiego, polegającej na:

- *rozmieszczeniu w przestrzeni inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zgodnie z kierunkami polityki przestrzennej w oparciu o cele i zasady zagospodarowania przestrzennego województwa;*
- *ukierunkowaniu działań dotyczących rozwoju gospodarczego, postępu cywilizacyjnego, kultury i ochrony środowiska, poprzez uwzględnianie uwarunkowań, szans i zagrożeń wynikających ze zróżnicowanych cech przestrzeni województwa;*
- *wpływanu na zachowania przestrzenne podmiotów gospodarujących w przestrzeni, tak aby były one zgodne z ogólnymi celami rozwoju województwa.*

Plan przyjmuje ustrojową zasadę zrównoważonego rozwoju województwa, rozumianego jako taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania podstawowych potrzeb zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Między innymi wśród wielu zasad przyjęto: zasadę komplementarności ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu polegającą na tworzeniu pasm przyrodniczo-kulturowych.

W dokumencie stwierdzono, że ochrona dziedzictwa kulturowego jest częścią procesu kształtowania zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzennego w województwie i tożsamości kulturowej. Ustalenia *Zintegrowanej polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej* obejmują:

- zarządzanie zasobami dziedzictwa, ochronę i eksponowanie przestrzennych świadectw dziedzictwa, zwłaszcza najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej regionu;
- kształtowanie walorów krajobrazowych województwa oraz ochronę przestrzeni posiadających unikatowe lub specyficzne dla regionu walory krajobrazowe;
- zachowanie różnorodności kulturowej województwa, kształtowanie tożsamości regionalnej i historycznej oraz zapewnienie dostępności do zasobów dziedzictwa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

W zakresie polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej *Plan* ustala:

1) Zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego regionu m.in. poprzez:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej,

obiektów budownictwa obronnego;

- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu;
- kształtowanie i ochronę systemu krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory tradycyjnego krajobrazu;
- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi poprzez ochronę panoram i eksponowanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych oraz kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
- rewitalizację i zabezpieczenie obiektów i układów przestrzennych;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- ochronę miejsc związanych z walkami narodowo-wyzwoleńczymi;
- ochronę i rozbudowę muzeów;
- zachowanie różnorodności kulturowej regionu: pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego, identyfikację oraz rozwój tradycyjnych form działalności gospodarczej, upowszechnianie „ginących zawodów”; ochronę miejsc kultu religijnego;
- popularyzację i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa, w tym wprowadzanie nowych form zwiedzania zabytków, wykorzystanie nowych technologii (digitalizacja zasobów);
- identyfikację dóbr kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym i ich ochronę poprzez ustalenia planów miejscowych.

2) Umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych, wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne, w tym kultury i sztuki ludowej, tradycje ziemiańskie, tradycje rycerskie, religijne;
- tworzenie szlaków kulturowych wielkich artystów (znanych osobistości) Mazowsza np. malarzy, rzeźbiarzy, pisarzy;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki

kulturowej.

3) Kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez:

- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu;
- stymulowanie partycypacji społecznej w podejmowaniu działań dotyczących zarządzania dziedzictwem kulturowym i służących ochronie obiektów zabytkowych oraz promowanie najlepszych przykładów takich działań;
- propagowanie korzyści płynących z dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz zachowania typowych dla regionu form budownictwa tradycyjnego;
- wspieranie działalności stowarzyszeń działających w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego regionu.

W ustaleniach dotyczące środowiska przyrodniczego, ochrony krajobrazu i środowiska kulturowego, w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony – wyznaczone zostały następujące główne kierunki działań:

- wyodrębnienie w *Planie* obszarów „ochrony krajobrazów kulturowych”;
- określenie potencjału rozwojowego związanego z zachowaniem wartościowych elementów środowiska kulturowego (obiektów, struktur przestrzennych, krajobrazów kulturowych) oraz wskazanie przestrzeni mogących pełnić funkcje symboliczne i identyfikacyjne;
- wzmacnianie i eksponowanie funkcji symbolicznych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym oraz rewitalizacja i adaptacja historycznych i zabytkowych obiektów głównie na cele kulturowe;
- zachowywanie tradycyjnych wzorców zabudowy;
- ochrona i rewaloryzacja zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych.

W dalszej części dokumentu stwierdzono, że podstawowym zagrożeniem historycznych centrów miast i wsi jest nadmierna presja urbanistyczna oraz sposób zagospodarowania i kształtowanie nowej zabudowy w sposób obcy dla tradycji i tożsamości miejsc. Podstawę procesu budowania tożsamości regionalnej w województwie stanowi różnorodność kulturowa regionu i wzmocnienie tożsamości lokalnych, religijnych, etnicznych. Ważnym działaniem staje się kreowanie sieci ośrodków osadzonych w środowiskach lokalnych.

Problematyka związana z ochroną dziedzictwa kulturowego zawarta w Programie opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżna z wieloma ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Mazowieckiego, m. in. z przedstawionymi niżej:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów

historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej;

- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 został opracowany przez Zespół powołany przez Marszałka Województwa Mazowieckiego Zarządzeniami nr 43/11 i 98/11. Dokument przyjął Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 42/12 z dnia 12.03.2012 r.

Założeniem strategicznym programu jest: Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawy budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu.

W ramach programu określono cztery cele operacyjne, oraz szereg konkretnych zadań przypisanych poszczególnym działaniom.

Cele operacyjne i kierunki działań:

1) Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu

- ochrona zabytków ruchomych,
- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych),
- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
- pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego,
- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

2) Kształtowanie tożsamości regionalnej.

- utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej,

- kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa,
- krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób,
- wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju - tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw,
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych), promocja walorów kulturowych regionu.

3) Wzrost społecznej akceptacji dla zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

- stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań,
- edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami,
- stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu.

4) Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.

- wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi,
- stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego,
- kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych,
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w parciu o tradycje historyczne,
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych,
- propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, ściśle nawiązuje do założenia strategicznego programu oraz celów operacyjnych i zadań Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015. Zostały tu wymienione takie zadania, jak:

- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,

- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych.

4.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020.

Niniejszy dokument został opracowany na podstawie pakietu legislacyjnego dla polityki spójności na lata 2014-2020, przedstawionego przez Komisję Europejską w 2011 r. oraz dokumentów europejskich i krajowych o charakterze strategicznym (Strategia Europa 2020, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030, Strategia Rozwoju Kraju Polska 2020 wraz z 9 strategiami horyzontalnymi). Podstawą do wyznaczenia obszarów wsparcia dla dwufundusowego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020 jest przede wszystkim Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. Innowacyjne Mazowsze, a także ustalenia przyjęte w projekcie aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego. RPO WM 2014-2020, którego głównym celem jest inteligentny, zrównoważony rozwój zwiększający spójność społeczną i terytorialną przy wykorzystaniu potencjału mazowieckiego rynku pracy, stanowi narzędzie realizacji polityki rozwoju prowadzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Dokument uwzględnia cele tematyczne zdefiniowane przez Komisję Europejską oraz odpowiada na zidentyfikowane wyzwania regionu w zakresie stymulowania rozwoju społecznego i gospodarczego, w powiązaniu z celami nakreślonymi przez Strategię Europa 2020.

Omawiając sferę kultury, w dokumencie stwierdza się, że na Mazowszu znajdują się obszary uznane za pomniki historii oraz wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W regionie ulokowane są 24 miasta historyczne oraz wiele interesujących zamków (14), pałaców (155) i dworów (345). Ogółem w rejestrze zabytków nieruchomych znajduje się 6757 obiektów (trzecie miejsce w Polsce), jednakże jego szczegółowa weryfikacja wykazała, że 124 z nich już nie istnieje, 118 jest zagrożonych, a 29 utraciło swoją wartość. W skali kraju województwo przoduje co do liczby instytucji kultury: 116 muzeów, 37 teatrów i instytucji muzycznych, 57 galerii i salonów sztuki, 256 ośrodków kultury, 986 bibliotek, 59 kin stałych. Jednocześnie z uwagi na fakt, iż jest to region o największej liczbie ludności, imponujący współczynnik instytucji kultury w przeliczeniu na 1 mieszkańca, charakteryzuje się niską dostępnością do różnych form kultury i sytuuje Mazowsze daleko za innymi województwami. Dostęp do instytucji kultury i prezentowanej przez nie oferty rozłożony jest w województwie nierównomiernie. Sektor kultury oraz sektor turystyki nie są dominującymi rynkami zatrudnienia w skali województwa (3,4 % pracujących ogółem - piąta pozycja w kraju). W 2010 roku w regio-

nie zarejestrowanych było około 10 tysięcy przedsiębiorstw z obszaru kultury, rozrywki i rekreacji, czyli blisko 13% liczby przedsiębiorstw w kraju oraz 11% przedsiębiorstw związanych z turystyką (usługi noclegowe i gastronomiczne) i ok. 20% wszystkich biur podróży w Polsce. Niemniej, licznie występujące dobra kulturowe, stanowią istotny potencjał dla dalszego gospodarczego rozwoju regionu.

W dokumencie sformułowano cel tematyczny:

- zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami.

W celu tym wyodrębniono priorytet inwestycyjny:

- zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zgodny z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020, w zakresie priorytetu inwestycyjnego: zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

4.2.5. Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Mińskiego na lata 2008 – 2020.

W/w Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XVI/133/08 Rady Powiatu Mińskiego z dnia 3 września 2008 r.

Posiadanie Strategii Rozwoju Lokalnego ma istotne znaczenie dla szans realizacji zrównoważonego rozwoju powiatu. Dokument ten jest wynikiem procesu planowania strategicznego w powiecie, podczas którego formułowane są długofalowe cele, ich struktura oraz współzależności, a także jednostki odpowiedzialne za ich wdrożenie. Wymaga zatem przygotowania analizy hierarchii potrzeb i planowanych działań zmierzających do ich realizacji. Dlatego też głównym zadaniem strategii rozwoju jest dostarczenie podstaw racjonalnego działania dla władz Powiatu na najbliższe lata.

Strategia ta pozwala na wyartykułowanie interesów lokalnej społeczności, a konsekwentnie realizowana daje mieszkańcom oraz podmiotom gospodarczym poczucie stabilizacji i zmniejsza niepewność, co do przyszłości w kontekstach zmian lokalnych władz. Monitorowanie przez partnerów społecznych i czasowe aktualizacje służą dodatkowo zapewnieniu zrównoważonego rozwoju Powiatu.

Strategia Rozwoju Lokalnego pozwala wykazać zasadność i celowość aplikowania o środki finansowe z funduszy Unii Europejskiej. W praktyce niemożliwe jest bowiem pozyskanie środków finansowych z różnorodnych programów pomocowych Unii Europejskiej bez rzetelnego i jasnego zaprezentowania wizji rozwoju powiatu. Dodatkowo dokument ten pozwala na łatwiejsze zawiązywanie porozumień międzypowiatowych dla wspólnych przedsię-

wzięć inwestycyjnych. Jest zatem niezbędny dla racjonalnego i długofalowego planowania wydatków, zwłaszcza na rzecz projektów perspektywicznych.

Nowy okres prognozowania i finansowania inwestycji w Unii Europejskiej skłonił do opracowania Strategii Rozwoju Lokalnego Powiatu Mińskiego na lata 2008 - 2020. Opracowany dokument zawiera skwantyfikowaną przyszłość powiatu w postaci misji, wizji rozwojowych, celów oraz działań, jakie będą podjęte dla ich osiągnięcia. Działania te przyczynią się do rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu oraz podniesienia stopy życiowej i bytu jego mieszkańców. Zostały one sformułowane w oparciu o krajowe i wojewódzkie dokumenty strategiczne.

W wyodrębnionym rozdziale: *Rozwój turystyczny Powiatu* stwierdzono, że region Miński posiada wybitne predyspozycje do rozwoju turystyki. Przez teren Powiatu przebiega wiele ścieżek i szlaków turystycznych i rekreacyjnych. Scharakteryzowane zostały najciekawsze miejsca i atrakcje turystyczne Powiatu w podziale na gminy w tym w gminie Stanisławów:

- rzymsko - katolicki kościół p.w. św. Jana Chrzciciela i Stanisława Biskupa z około 1530 roku, restaurowany w 1620 roku i przebudowany w 1826 roku Kościół został zniszczony w 1944 roku, a jego odbudowa nastąpiła w latach 1958 -1962;
- dzwonnica drewniana z XVIII wieku, remontowana w XX stuleciu;
- plebania murowana z XIX wieku przy kościele parafialnym;
- zajazd murowany z początku XIX wieku;
- dwór drewniany z I połowy XIX wieku wraz z parkiem;
- kapliczka murowana z 1943 roku w Cisowce;
- kapliczka murowana z pocz. XX wieku w Lubominie;
- kapliczka murowana z pocz. XX wieku w Radzynie (*powinno być Ładzynie*),
- murowany młyn wodny z początku XX wieku w Łęce;
- plebania murowana z pocz. XX wieku;
- drewniany dom parafialny w Pustelniku;
- czworak murowany z XIX wieku w Szymankowszczyźnie;
- kapliczka murowana z przełomu XIX i XX wieku w Wólce Wybranieckiej;
- dwór murowany z przełomu XIX i XX wieku w Zawiesiuchach;
- pomnik poświęcony poległym w walkach o niepodległość ojczyzny w latach 1914-1920;
- pomnik poległym w walce z faszystami w latach 1939-1945;
- obiekty przyrodnicze: dąb szypułkowy we wsi Łęka, dąb szypułkowy w Zalesiu, topola biała w Stanisławowie i topola biała we wsi Szymankowszczyzna.

W dalszej części dokumentu została sformułowana misja powiatu w następujący sposób: Powiat Miński to obszar rozwinięty gospodarczo, dobrze wykorzystujący swoje atrakcyjne położenie, przyjazny dla osadnictwa i przedsiębiorczości, zabiegający o wysoki poziom

kultury, oświaty i usług zdrowotnych, wyróżniający się wysokim poziomem, aktywności ekologicznej i obywatelskiej gwarantujący godziwe warunki życia mieszkańców.

Misje uszczegółowiono za pomocą celów strategicznych, operacyjnych i zadań realizacyjnych, jakie będą podjęte dla jej osiągnięcia. Sformułowano cztery cele strategiczne oraz jeden cel operacyjny, w tym jeden podnoszący kwestie zabytków, sformułowany jako: *Rozwój kultury, sportu i aktywności społecznej mieszkańców*, w którym wśród zadań wymieniono:

- działanie na rzecz remontów obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków,
- współpraca przy tworzeniu nowych instytucji kultury tj. muzeów, izb pamięci, centrów kultury.

W podsumowaniu stwierdzono, że Strategia Rozwoju Lokalnego to dokument ponadkadencyjny pozwalający na programowanie rozwoju i stanowiący główne narzędzie polityki lokalnych władz. Nie ma on charakteru zamkniętego. Założenia w nim zapisane można uzupełniać i korygować w zależności od zmian realiów działania. Z postulatami odnośnie zmian zapisów Strategii występować mogą władze Powiatu, jego mieszkańcy, przedstawiciele lokalnych samorządów, kierownicy jednostek organizacyjnych Powiatu, organizacje pozarządowe, instytucje, podmioty gospodarcze. Wskazana jest systematyczna ocena realizacji przyjętych zamierzeń.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny ze Strategią Rozwoju Lokalnego Powiatu Mińskiego na lata 2008 – 2020, z treścią wytycznych celów operacyjnych i kierunków działań: działanie na rzecz remontów obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków oraz współpraca przy tworzeniu nowych instytucji kultury tj. muzeów, izb pamięci, centrów kultury.

4.2.6. Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Mińskiego na lata 2014 - 2018

Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Mińskiego na lata 2014 - 2018, został przyjęty Uchwałą Nr XXVIII/321/ 14 Rady Powiatu Mińskiego z dnia 25 czerwca 2014 r.

Dokument wymienia plany zagospodarowania przestrzennego mające wpływ na ochronę zabytków, w tym na terenie gminy Stanisławów:

- uchwała nr XXVIII/148/20013 z dnia 30.08.2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pod linię 400 kV Miłosna – Siedlce Ujrzanów dla części wsi Wólka Wybraniecka, Suchowizna, Wólka Czarnińska, Szymankowszczyzna, Czarna, Porąb, gmina Stanisławów,
- uchwała Nr XXIV/130/2013 z dnia 16.04.2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pod stację elektroenergetyczną 400kV Stanisławów z wprowadzeniami obejmującymi istniejącą linię 220 kV oraz istniejące i projek-

towane linie 400kV dla części wsi Wólka Czarnińska, Porąb, Stanisławów, gmina Stanisławów,

- uchwała nr XXXVI/237/06 z dnia 14.09.2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Pustelnik, gmina Stanisławów,
- uchwała nr XXXVI/238/06 z dnia 14.09.2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Ładzyń, gmina Stanisławów.

Ponadto funkcjonuje kilkanaście fragmentów planu zagospodarowania przestrzennego uchwalanych na indywidualne wnioski od 2000 r. dla miejscowości gminy Stanisławów.

Wyróżniono gminę, że Uchwałą nr XXIV/129/2013 z dnia 16.04.2014 r., przyjęto Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 dla Gminy Stanisławów.

Wśród zabytków z terenu Powiatu Mińskiego wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wymieniono obiekty z terenu gminy Stanisławów: 1) Dawny zajazd wraz układem urbanistycznym w Stanisławowie; 2) Kościół w Stanisławowie; 3) Park podworski w Stanisławowie.

Wśród zabytków z terenu Powiatu Mińskiego, pozostających w sferze zainteresowań konserwatora zabytków, w stosunku do których nie sporządzono jeszcze gminnych ewidencji zabytków, z terenu gminy Stanisławów wymieniono według miejscowości:

1) Stanisławów - cmentarz parafii rzymskokatolickiej. 2) Stanisławów - pozostałości cmentarza żydowskiego. 3) Pustelnik - kościół parafii rzymskokatolickiej wraz z plebanią. 4) Łęka - młyn. 5) Zawiesiuchy - dwór. 6) Szymankowszczyzna - dawny czworak.

Po przeprowadzeniu analizy SWOT, wytyczono cele i zadania programu opieki nad zabytkami powiatu mińskiego na lata 2014- 2018. Priorytetowym celem Programu opieki nad zabytkami w powiecie mińskim jest: Utrwalanie dziedzictwa kulturowego w celu budowania tożsamości regionalnej, rozwoju gospodarczego oraz promocji turystycznej powiatu mińskiego. Wyodrębniono następujące cele operacyjne:

- Zachowanie materialnej spuścizny historycznej powiatu.
- Określanie i utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców
- Promocja dziedzictwa kulturowego Powiatu Mińskiego
- Podejmowanie współpracy z właścicielami zabytków (edukacja, zapobieganie występowaniu sytuacji konfliktowych związanych z korzystaniem z obiektów zabytkowych).

Działania podejmowane w ramach wymienionych wyżej celów służą zarówno bezpośredniej poprawie stanu zabytków, położonych na terenie powiatu mińskiego (dotyczy to remontu obiektów, których właścicielem jest Powiat Miński), jak i pośrednio wzmocnieniu potencjału gospodarczego otoczenia zabytków (np. zakłada się stymulowanie ruchu turystycznego poprzez działania promocyjne), co powinno przełożyć się na korzyści ekonomiczne pozwalające ich właścicielom zadbać o należyty stan tych obiektów.

W dalszej części dokumentu określono instrumenty realizacji oraz monitoring programu. Zakłada się, że zadania określone w Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- prawnych – uwzględnianie zapisów niniejszego dokumentu przy tworzeniu prawa miejscowego i dokumentów strategicznych powiatu mińskiego,
- finansowych – środki budżetu powiatu, środki partnerów w ramach poszczególnych zadań, pozyskane środki zewnętrzne (krajowe oraz unijne),
- koordynacji – uwzględnienie uwarunkowań innych projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, współpraca z gminami z terenu powiatu mińskiego i właścicielami zabytków w zakresie ochrony zabytków,
- społecznych – działania edukacyjne i promocyjne,
- kontrolnych – monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z Programem Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Mińskiego na lata 2014 - 2018 z treścią wytyczonych kierunków działań w następujących celach operacyjnych: - zachowanie materialnej spuścizny historycznej powiatu; - określanie i utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców; - promocja dziedzictwa kulturowego Powiatu Mińskiego; - podejmowanie współpracy z właścicielami zabytków (edukacja, zapobieganie występowaniu sytuacji konfliktowych związanych z korzystaniem z obiektów zabytkowych).

4.2.7. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Mińskiego na lata 2013-2016 z perspektywą do roku 2020

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Mińskiego na lata 2013-2016 z perspektywą do roku 2020 został przyjęty Uchwałą Nr XXIII/264/13 Rady Powiatu Mińskiego z dnia 30 października 2013 r.

„Program ochrony środowiska w powiecie mińskim na lata 2013-2016 z perspektywą do 2020 roku”, zwany dalej „Programem”, jest opracowaniem przedstawiającym kompleksowo politykę ekologiczną powiatu, jest także spisem konkretnych zadań dla organów powiatu oraz dla wszystkich podmiotów korzystających ze środowiska na terenie powiatu mińskiego

„Program” porusza zagadnienia związane z szeroko rozumianą problematyką ochrony środowiska na terenie Powiatu Mińskiego. Niniejszy dokument spełnia wymagania dla polityki ekologicznej państwa i na podstawie aktualnego stanu środowiska określa w szczególności: 1) cele ekologiczne, 2) priorytety ekologiczne, 3) poziomy celów długoterminowych, 4) rodzaj i harmonogram działań proekologicznych, 5) środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawnoekonomiczne i środki finansowe.

„Program” jest dokumentem strategicznym, opracowywanym na szczeblu powiatowym, odnoszącym się do aspektów środowiskowych. Zachowuje spójność z dokumentami o

charakterze strategicznym obowiązującymi na szczeblu powiatowym. Dokument ten ma określać i systematyzować działania środowiskowe, niezbędne do poprawy jakości życia mieszkańców i stanu środowiska na terenie Powiatu oraz przyczyniać się do zapewnienia zrównoważonego rozwoju Powiatu.

Dokument m. in. omawia zasoby środowiska przyrodniczego. Na terenie powiatu mińskiego znajdują się bardzo atrakcyjne obszary przyrodnicze. Wszystkie tereny położone są w naturalnym i nieskażonym środowisku, więc znakomicie nadają się do wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców Warszawy i zurbanizowanych okolic. Na terenie powiatu jest 10 rezerwatów przyrody, jednakże położone są poza granicami gminy Stanisławów. Przedmiotowy „Program” zawiera wykazy pomników przyrody, w tym również drzewa z tereny gminy Stanisławów: 1) Topola biała, o obwodzie 310 cm i wysokości 21 m zlokalizowana na posesji Urzędu Gminy w Stanisławowie, 2) Topola biała o obwodzie 418 cm i wysokości 26 m zlokalizowana na posesji Urzędu Gminy w Stanisławowie, 3) Dąb szypułkowy o obwodzie 340 cm i wysokości 20 m, zlokalizowany w Zalesiu, obok zabudowań J. Kaim.

Na terenie powiatu istnieje wiele parków miejskich i wiejskich, w tym 31 parków krajobrazowych podworskich objętych ochroną zabytków, a 27 z nich jest wpisanych do rejestru zabytków, najczęściej stanowią one pozostałości parków i ogrodów zakładanych niegdyś wokół dworów i pałaców. Wśród nich w dokumencie wyróżniono dwa parki z terenu gminy Stanisławów: w Stanisławowie, pozostałości parku w zespole dworskim oraz w Małym Stanisławowie, park w zespole dworskim.

Na podstawie analizy „Polityki ekologicznej państwa” i „Programu Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy do 2018 r. oraz zidentyfikowanych mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń wynikających z diagnozy sytuacji ekologicznej w powiecie mińskim ustalono, iż nadrzędnym celem działań ekorozwojowych, które należy realizować jest „Lepsza jakość życia mieszkańców powiatu mińskiego” oraz poprawa stanu środowiska w powiecie i ochrona jego zasobów. Do celów szczegółowych zaliczono:

1. Ograniczenie emisji substancji i energii.
2. Ochrona zasobów środowiska przyrodniczego i krajobrazu.
3. Racjonalne gospodarowanie środowiskiem.
4. Zwiększona aktywność obywatelska i wyższy stan świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Realizacja celów będzie się odbywała poprzez cele operacyjne i działania, wśród których wymieniono: ochronę starodrzewów, parków wiejskich i podworskich oraz skwerów i pomników przyrody.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z Programem ochrony środowiska w powiecie mińskim na lata 2013-2016 z perspektywą do 2020 roku, z treścią wytyczonego Celu operacyjnego: Ochrona przyrody i krajobrazu oraz

kierunku działań: Ochrona starodrzewów, parków wiejskich i podworskich oraz skwerów i pomników przyrody.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Stanisławów na lata 2015 – 2025

Strategia Rozwoju Gminy Stanisławów na lata 2015-2025 została przyjęta Uchwałą Nr XV/90/2016 Rady Gminy Stanisławów z dnia 26 lutego 2016.

W dokumencie omówiono możliwości rozwoju gminy, przede wszystkim uwzględniając:

- 1) Bliskość Warszawy i Mińska Mazowieckiego oraz węzłowe powiązania komunikacyjne: autostrada A2, droga krajowa 50 i droga wojewódzka 637;
- 2) Intensyfikację rozwoju nieuciążliwego przemysłu i usług, w tym specjalizacja i konsolidacja produkcji rolnej, powiązanej z rozwojem małego przetwórstwa rolno-spożywczego.
- 3) Inwestycje mieszkaniowe powiązane z ofertą edukacyjną i kulturalną w związku z trendami osiedlania się na obszarach funkcjonalnych wokół miast.

Celem długofalowych działań władz samorządowych Gminy Stanisławów, jest stabilność rozwoju wspólnoty, wzrost zamożności mieszkańców gminy oraz poprawa jakości ich życia. Strategia Rozwoju Gminy Stanisławów wskazuje na pięć celów strategicznych:

1. Poprawa jakości życia mieszkańców gminy poprzez podniesienie standardów cywilizacyjnych w obszarze infrastruktury technicznej i usług użyteczności publicznej. 2. Podniesienie poziomu i zakresu oferty edukacyjnej szkół w gminie, wspieranie wzrostu wykształcenia lokalnej społeczności i dostosowania go do potrzeb rynku pracy. 3. Zwiększenie liczby i jakości miejsc pracy oraz inwestycji mieszkaniowych na obszarze gminy. 4. Rozwój usług społecznych oraz integracja mieszkańców gminy. 5. Poprawa zarządzania operacyjnego, finansowego, przestrzennego oraz systemów komunikacji i promocji.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, nawiązuje do Strategii Rozwoju Gminy Stanisławów na lata 2015-2025, w wytyczonych celach operacyjnych, jakimi są: "Doskonalenie zarządzania przestrzennego" oraz "Podniesienie atrakcyjności obszaru gminy poprzez budowę ścieżek rowerowych".

5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016-2023

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016-2023 został przyjęty Uchwałą Nr XXI/173/2016 Rady Gminy Stanisławów z dnia 24 listopada 2016 r., zmienionej

Uchwałą Nr XXII/189/2016 Rady Gminy Stanisławów z dnia 29 grudnia 2016 r. oraz Uchwałą Nr XXIII/197/2017 Rady Gminy Stanisławów z dnia 15 lutego 2017 r.

Program Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016-2023 składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsza obejmuje diagnozę społeczno-gospodarczą gminy służącą wybraniu obszarów zdegradowanych oraz z ich wyborem i opisem oraz wybór obszarów rewitalizacji. Druga zawiera opis celów rewitalizacji wraz z przedstawieniem przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz ich związek z celami rewitalizacji. Trzecia obejmuje zagadnienia związane z wdrażaniem programu rewitalizacji.

Dokument Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016 – 2023, zawiera szereg rozdziałów, w których m. in:

- wskazuje na powiązaniu celów przedstawianych w LPR z innymi dokumentami strategicznymi gminy,
- prezentuje kluczowe wnioski z diagnozy obszarów rewitalizacji, m. in. z obszaru przestrzenno-funkcjonalnego,
- przedstawia opis wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji.
- ukazuje przedsięwzięcia rewitalizacyjne, służące osiągnięciu celów, zaprezentowane w postaci kart zadań,
- omawia ramy finansowe podstawowych działań rewitalizacyjnych,
- opisuje mechanizmy i narzędzia partycypacji społecznej wykorzystane w procesie tworzenia dokumentu,
- prezentuje schemat zarządzania i monitoringu LPR.

Omawiając sferę funkcjonalno-przestrzenną dokument wymienia różne czynniki wpływające na rozwój gminy, a wśród nich miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dla części wsi Ładzyń,
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dla części wsi Pułstelnik,
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego pod stację elektroenergetyczną 400 kV Stanisławów z wprowadzeniami obejmującymi istniejącą linię 220 kV oraz istniejące i projektowane linie 400 kV dla części wsi: Wólka Czarnińska, Porąb, Stanisławów, gmina Stanisławów.

W dalszej części dokumentu określono, że jednym ze elementów oceny przestrzeni funkcjonalnej może być liczba zabytków wpisanych do rejestru zabytków. W tabeli przedstawiono miejscowości z liczbą znajdujących się w nich zabytków oraz stwierdzono, że zabytki świadczą o bogactwie dziedzictwa historycznego obszaru, ale jednocześnie ze względu na opiekę konserwatora ograniczają możliwości wykorzystania obiektów zabytko-

wych i otaczającej je przestrzeni. W gminie Stanisławów najwięcej obiektów zabytkowych znajduje się w obszarach badawczych: Stanisławów, Pustelnik, Ładzyń.

Sformułowano cel nadrzędnym Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016 – 2023, jakim jest: ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów zdegradowanych poprzez realizację działań rewitalizacyjnych służące poprawie jakości życia w przyjaznej mieszkańcom przestrzeni publicznej i czystym środowisku naturalnym. Celowi nadrzędnemu przyporządkowano cele szczegółowe, a im z kolei kierunki działań, stanowiące zestawienie najważniejszych grup działań, pozwalających na osiągnięcie założonych celów rewitalizacji.

Osiągnięciu celu nadrzędnego służą trzy cele szczegółowe i przyporządkowane im kierunki działań: Cel szczegółowy 1. Zrównoważony rozwój społeczny zapewniający włączenie społeczne i zawodowe mieszkańcom. w jego ramach będą realizowane kierunki działań: 1.1. Budowanie kapitału społecznego poprzez poprawę jakości więzi sąsiedzkich i wzmocnienie roli organizacji pozarządowych. 1.2. Aktywizacja społeczno-zawodowa osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym. 1.3. Tworzenie atrakcyjnej oferty twórczego spędzania czasu wolnego dopasowanej do potrzeb różnych grup społecznych. 1.4. Edukacja i rozwój postaw przedsiębiorczości wśród mieszkańców.

Cel szczegółowy 2. Tworzenie przyjaznej mieszkańcom przestrzeni publicznej. w jego ramach będą realizowane kierunki działań: 2.1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów publicznych. 2.2. Zagospodarowanie miejsc centralnych sołectw, integrujących lokalną społeczność. 2.3. Poprawa stanu przestrzeni negatywnie oddziałującej na jakość powietrza i zmniejszenie emisji hałasu. 2.4. Ożywienie gospodarcze terenów zdegradowanych. Cel szczegółowy 3. Dbanie o środowisko naturalne. w którego ramach będą realizowane kierunki działań: 3.1. Wzrost świadomości ekologicznej różnych grup mieszkańców. 3.2. Wykorzystanie niezagospodarowanych terenów zielonych na cele służące integracji społecznej.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z Lokalnym Programem Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016-2023 z wytyczonym kierunkiem działań drugiego celu szczegółowego: Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów publicznych.

5.1.3. Strategia rozwiązywania problemów społecznych dla Gminy Stanisławów na lata 2016 – 2021

Strategia rozwiązywania problemów społecznych dla Gminy Stanisławów na lata 2016 - 2021 została przyjęta Uchwałą nr XX/157/2016 Rady Gminy Stanisławów z dnia 27 października 2016 r.

Dokument jako cel generalny wskazuje: Tworzenie instytucjonalnych, organizacyjnych i materialnych warunków sprzyjających ograniczaniu obszarów wykluczenia społecznego. Jego realizacji mają służyć wskazane cele strategiczne i służące ich osiągnięciu przedsięwzięcia.

Wyznaczono pięć celów strategicznych, do których należą:

- Zintegrowany system pomocy społecznej;
- Tworzenie warunków sprzyjających umacnianiu instytucji rodziny
- Tworzenie warunków sprzyjających zdrowiu
- Tworzenie godnych warunków zamieszkania
- Tworzenie warunków dla rozwoju kapitału kulturowego oraz edukacyjnego

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest powiązany ze Strategią rozwiązywania problemów społecznych dla Gminy Stanisławów na lata 2016 - 2021, z przedsięwzięciem wskazanymi w celu strategicznym: Tworzenie warunków dla rozwoju kapitału kulturowego oraz edukacyjnego i przewidzianym w ramach jego realizacji działaniu: Zapewnienie dostępu dla mieszkańców gminy do oferty kulturalnej oraz edukacyjnej.

5.1.4. Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemi Mińskiej” na lata 2016-2023

Na terenie Powiatu Mińskiego działa Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemi Mińskiej. Gmina Stanisławów jest członkiem tego Stowarzyszenia. Lokalna Grupa Działania realizuje w ramach programu LEADER zadania związane z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Zgodnie z obowiązującym przepisami LGD przyjęło dokument o nazwie Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023. Zawiera on wykaz operacji, na które mogą być wydawane środki finansowe przeznaczone na osiągnięcie celów strategii. LSR wskazuje na dwa cele ogólne: Cel ogólny 1 LSR Konkurencyjność gospodarki i tworzenie miejsc. Cel ogólny 2 LSR Wysoka jakość życia wzmacniająca związek mieszkańców z miejscem zamieszkania.

W ramach celów ogólnych wskazano cele szczegółowe: 1.1 Wspieranie działalności gospodarczej; 2.1 Wsparcie dla rozwoju infrastruktury publicznej; 2.2 Zachowanie zasobów i tradycji kulturowych. W ramach celów szczegółowych przewidziano realizację przedsięwzięć: - Nowe źródła dochodu; - Rozwój współpracy i przedsiębiorczości; - Odnowa i rozwój wsi i miast; - Poprawa dostępności komunikacyjnej; - Zasoby i tradycje kulturowe; - Promocja współpraca i aktywizacja.

Przedsięwzięcie: „Zasoby i tradycje kulturowe” będzie skupiało się na operacjach obejmujących wyposażenie czy dostosowanie obiektów ze strefy kultury oraz renowacji obiektów mających charakter zabytkowy. Beneficjentem będą osoby fizyczne, osoby prawne,

jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, gminy, instytucje kultury (dla której organizatorem jest JST), organizacje pozarządowe oraz parafie i związki wyznaniowe. Zakres obejmować będzie kultywowanie oraz rozwój dziedzictwa kulturalnego regionu, w tym zwłaszcza w zakresie zachowania obrzędów, tradycji, ginących zawodów, itp. oraz troski o zabytki kultury materialnej i niematerialnej. W ramach wsparcia możliwa jest renowacja ołtarza albo organów, podświetlenie lub ogrzewanie zabytków kultury materialnej. Wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). W ramach Przedsięwzięcia realizowana będzie aktywizacja społeczno-zawodowa, w tym: szkolenia podnoszące kompetencje zawodowe i dające nowe umiejętności zawodowe i społeczne, doradztwo z zakresu tworzenia i wdrażanie społecznych projektów nakierowanych na kultywowanie wartości środowiska przyrodniczego, działania edukacyjne zwiększające świadomość ekologiczną mieszkańców. Zakres obejmować będzie również wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz zagospodarowania ich czasu wolnego poprzez udział w zajęciach edukacyjnych lub kulturalnych. Zakres operacji polegać będzie na zachowaniu lokalnego dziedzictwa kulturowego przez odbudowę, renowację, restaurację albo remont lub oznakowanie obiektów ważnych dla społeczności lokalnej wpisanej do rejestru zabytków lub objętych ewidencją zabytków, remont lub wyposażenie istniejących muzeów lub innych obiektów pełniących ich funkcje, kultywowanie: miejscowych tradycji, obrzędów i zwyczajów, języka regionalnego i gwary, tradycyjnych zawodów i rzemiosła, prowadzenie badań nad obszarem wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z celem szczegółowym 2.2 Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemi Mińskiej” na lata 2016-2023, tj.: Zachowanie zasobów i tradycji kulturowych i przedsięwzięciem: Zasoby i tradycje kulturowe.

5.1.5. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Stanisławów na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020.

Program ochrony środowiska dla Gminy Stanisławów na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020, został przyjęty Uchwałą Nr XXXVII/206/2014 Rady Gminy Stanisławów z dnia 23 września 2014 roku.

Zasadniczym zadaniem, jakie Program ma spełnić, jest określenie celów, priorytetów i w konsekwencji działań, jakie stoją przed samorządem gminnym w dziedzinie ochrony środowiska. Program podejmuje zagadnienia ochrony dziedzictwa przyrodniczego, racjonalnego użytkowania zasobów przyrody, surowców, materiałów i energii oraz poprawy jakości środo-

wiska i bezpieczeństwa ekologicznego. Cele i kierunki działań zostały ujęte w trzech blokach tematycznych: • ochrona zasobów naturalnych, • poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego, • kierunki działań systemowych.

Gmina Stanisławów należy do uboższych w województwie mazowieckim pod względem zasobów i walorów środowiska przyrodniczego. Głównymi funkcjonującymi ciągami powiązań są doliny rzeczne: Rządzy oraz Czarnej. Obie doliny stanowią regionalne korytarze ekologiczne o kierunku równoleżnikowym, wiążące przestrzeń ekologiczną gminy z cennymi obszarami w środkowej części powiatu mińskiego.

Na terenie gminy Stanisławów jedynym obszarem objętym ochroną prawną na podstawie ustawy o ochronie przyrody jest wyznaczony obszar Natura 2000 - Torfowisko Czernik. Powierzchnia całkowita obszaru wynosi 53,8 ha z czego na terenie gminy Stanisławów obszar obejmuje powierzchnię 30,4 ha. Obszar obejmuje dwie bezodpływowe niecki otoczone wysokimi wałami zwymień, z których największa nosi nazwę Góra Wizna. Rozciąga się tu duży kompleks leśny zwany Czernikiem, w którym dominują bory sosnowe.

Ponadto na terenie gminy znajdują się trzy pomniki przyrody: - Dąb szypułkowy (*Quercus robur*) w Nadleśnictwie Drewnica, Leśnictwie Łęka; - Topola biała (*Populus alba*) w Szymankowszczyźnie były PFZ; - Dąb szypułkowy (*Quercus robur*), w Zalesiu na terenie prywatnym, obok domu Józefa Kaim.

Na terenie gminy znajduje się również park podworski, we wsi Stanisławów. Pochodzi on z pierwszej połowy XIX w. Zarejestrowany jest jako zabytek. W parku tym na drzewostan składają się: jesiony, klony, wiązy, dęby, lipy, topole oraz graby.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z treścią zawartą w uwarunkowaniach Programu ochrony środowiska dla Gminy Stanisławów na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020.

5.1.6. Plan Odnowy Miejscowości Pustelnik na lata 2012 – 2020

Plan Odnowy Miejscowości Pustelnik na lata 2012 - 2020 został przyjęty Uchwałą Nr XIX/96/2012 Rady Gminy Stanisławów z dnia 29 października 2012 r

Opracowany Plan Odnowy Miejscowości Pustelnik nakreśla do realizacji na najbliższe lata zadania mające na celu pobudzenie aktywności środowiska lokalnego, a także stymulowanie współpracy na rzecz rozwoju i promocji wartości związanych z miejscową specyfiką społeczną i kulturową. Zakładane cele przewidują wzrost znaczenia wsi jako lokalnego ośrodka rozwoju kultury, edukacji, sportu i rekreacji. Realizacja zadań Planu Odnowy Miejscowości ma także służyć integracji społeczności lokalnej, większemu zaangażowaniu w sprawy wsi, zagospodarowaniu wolnego czasu dzieci i młodzieży oraz rozwojowi organizacji społecznych.

Niniejszy dokument zawiera charakterystykę miejscowości, w której będzie realizowany projekt oraz planowane kierunki jej rozwoju, inwentaryzację zasobów służącą ujęciu stanu rzeczywistego, analizę SWOT, a także opis planowanych przedsięwzięć wraz z szacunkowym kosztorysem i harmonogramem planowanych zadań. Sporządzenie i uchwalenie takiego dokumentu stanowi niezbędny warunek przy aplikowaniu o środki finansowe w ramach „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 - 2013” działanie „Odnowa i rozwój wsi”, a także z podobnych programów określonych na lata 2014 - 2020. Celem działania „Odnowa i rozwój wsi” jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Działanie umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich, a także wpłynie na wzrost ich atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej.

W ramach działania, pomocą finansową zostaną objęte m. in. projekty dotyczące sfery dziedzictwa kulturowego:

- Budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa kulturowego i historycznego, tradycji i sztuki.
- Odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci.

Uwarunkowania Planu Odnowy Miejscowości Pustelnik polegają na tym, że ma on zdecentralizowany, lokalny charakter, obejmuje ograniczony teren jednej miejscowości i przygotowywany jest (przy udziale przedstawicieli gminy) z inicjatywy i przez mieszkańców miejscowości. Plan Odnowy Miejscowości Pustelnik jest dokumentem otwartym, a zapisane w nim zadania będą aktualizowane stosownie do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych jak i zewnętrznych oraz pojawiających się nowych możliwości. Oznacza to, że mogą być dopisywane nowe zadania, a także to, że może zmienić się kolejność ich realizacji w zależności od uruchomienia i dostępu do funduszy UE.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z Planem Odnowy Miejscowości Pustelnik na lata 2012 - 2020 w treści projektów wymienionych wyżej.

5.1.7. Plan Odnowy Miejscowości Stanisławów na lata 2010 – 2017

Plan Odnowy Miejscowości Stanisławów na lata 2010 – 2017 został przyjęty Protokołem Nr XXXVIII/10 z XXXVIII sesji Rady Gminy Stanisławów odbytej w dniu 14 września 2010 r.

Plan odnowy miejscowości jest jednym z najważniejszych elementów odnowy wsi, jej rozwoju oraz poprawy warunków pracy i życia mieszkańców. W ramach realizacji celu i związanych z nim działań, pomocą finansową zostaną objęte projekty dotyczące:

- 1) Budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów:
 - a) pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe,
 - b) służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury,
- 2) Kształtowania obszaru przestrzeni publicznej;
- 3) Budowy, remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych;
- 4) Odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci;
- 5) Kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Niniejsze opracowanie zawiera charakterystykę miejscowości, inwentaryzację zasobów służącą ujęciu stanu rzeczywistego, analizę SWOT, planowane kierunki rozwoju, przedsięwzięcia wraz z szacunkowym kosztorysem i harmonogramem działań. Niniejszy plan jest planem otwartym stwarzającym możliwość aktualizacji w zależności od potrzeb społecznych i uwarunkowań finansowych.

Dużo miejsca w Planie poświęcono zabytkom. W treści siódmego rozdziału podano, że "na terenie miejscowości Stanisławów znajdują się następujące zabytki: – dzwonnica drewniana przy kościele parafialnym z XVIII w. (odremontowana w XX stuleciu), – plebania przy kościele parafialnym z XIX w., - kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela i Stanisława Biskupa (zniszczony w 1944, odbudowany w latach 1958- 1962), – Gminny Ośrodek Kultury. Wśród form stałych działalności Gminnego Ośrodka Kultury należy wymienić: kółko plastyczne, karate, internet, orkiestra dęta, chór, język angielski. Równolegle w zakresie kultury aktywną działalność prowadzi Gminna Biblioteka Publiczna. Na terenie Stanisławowa znajduje się pomnik poświęcony poległym w walkach o niepodległość ojczyzny w latach 1914-1920 i poległym w czasie II wojny światowej. Zabytkowy układ urbanistyczny posiada także sam rynek Stanisławowa. Układ urbanistyczny Stanisławowa zachował w dużym stopniu pierwotny układ przestrzenny. W pełni oddaje charakter rozplanowania XVI-wiecznego miasta, które zostało lokowane w 1523 r, na miejscu wcześniej istniejącej wsi Cisek. Nowy układ z dużym rynkiem oparty został o główny ciąg komunikacyjny. Rynek w Stanisławowie należał do największych rynków prawobrzeżnego Mazowsza. Jego wymiary wynosiły 130 m x 160 m. (dla porównania rynek Warszawy 70 m x 90 m). Oprócz Rynku Głównego funkcjonował rynek pomocniczy. Wokół Rynku Głównego wytyczono sieć ulic w formie regularnego układu szachownicowego. W siatkę ulic zostały wpisane regularne bloki zabudowy. Korzystne miejsce w układzie przestrzennym zajmował dwór zlokalizowany przy wlocie głównego szlaku komunikacyjnego do miasta od strony Warszawy. Ważną dominantę architektoniczną na ob-

szarze miasta pełnił wybudowany wkrótce po lokacji nowy murowany kościół. Stanowił on zamknięcie osi widokowej traktu lubelskiego przecinającego gościniec warszawski. Po utracie praw miejskich w 1869 r. Stanisławów stracił pozycję ośrodka handlowego Mazowsza. W latach 20-tych XX w. zmianie uległ przebieg gościńca warszawskiego, a w latach 1945- 1946 przeprowadzono komasację osady Stanisławów, m.in. zlikwidowano rynek pomocniczy. Pomimo tych zmian, zasadniczo układ przestrzenny miasta ukształtowany od momentu lokacji poprzez okres jego szybkiego rozkwitu w XVI w. nie uległ radykalnym zmianom do chwili obecnej. Należy do układów o randze ponadregionalnej, o historycznym jednorodnym i częściowo nawarstwionym modelu krajobrazu, w pełni czytelnej kompozycji. Winien być ujęty strefami ochrony konserwatorskiej "A", "B" i ochrony archeologicznej "OW".

Plan Odnowy Miejscowości wskazuje wiele zadań i projektów, m.in.:

- Przebudowa infrastruktury centrum Stanisławowa (rewitalizacja)
- Promocja agroturystyki i ekożywności
- Uchwalenie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Stanisławowa
- Rozwój infrastruktury sportowo rekreacyjnej
- Zwiększenie dostępności obiektów sportowo-rekreacyjnych i kulturowych dla mieszkańców
- Wytyczenie szlaków rowerowych wokół Stanisławowa
- Wypracowanie z mieszkańcami oferty kulturalnej Gminnego Ośrodka Kultury
- Organizowanie festynów, imprez
- Zwiększenie atrakcyjności estetycznej Stanisławowa
- Remont parku w Stanisławowie
- Zwiększenie liczby turystów odwiedzających Stanisławów.

Opracowany Plan Odnowy Miejscowości zakłada w przeciągu najbliższych lat realizację kilku zadań. Istotą tych zadań jest pobudzenie aktywności środowisk lokalnych oraz stymulowanie współpracy na rzecz rozwoju i promocji wartości związanych z miejscową specyfiką społeczną i kulturową. Zakładane cele Planu przewidują wzrost znaczenia wsi jako lokalnego ośrodka rozwoju kultury, edukacji, sportu i rekreacji. Realizacja Planu Odnowy Miejscowości Stanisławów ma także służyć integracji społeczności lokalnej, większemu zaangażowaniu w sprawy wsi, zagospodarowaniu wolnego czasu dzieci i młodzieży oraz rozwojowi organizacji społecznych.

Program opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z Planem Odnowy Miejscowości Stanisławów na lata 2010 – 2017, w treści projektów i zadań wymienionych wyżej.

5.1.8. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów.

W/w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów, zostało przyjęte Uchwałą Nr XIV/76/08 Rady Gminy Stanisławów z dnia 17 marca 2008 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów przedstawia uwarunkowania kulturowe w zakresie rozwoju przestrzennego gminy, jak również stanowi podstawowy dokument regulujący procedurę planistyczną w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego, jak również tych znajdujących się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz Gminnej ewidencji Zabytków Gminy Stanisławów.

W kierunkach i zasadach ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych, wyznaczono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa "A"- pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, obejmuje:

- rynek w Stanisławowie,
- kościół parafialny w Stanisławowie,
- zajazd w Stanisławowie
- zespół dworsko-parkowy w Stanisławowie.

Wszelkie działania inwestycyjne w strefie "A" należy prowadzić w oparciu o przepisy odrębne.

Strefa "B" - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmuje:

- część historycznego układu przestrzennego Stanisławowa wraz z cmentarzem parafialnym,
- pozostałości cmentarza żydowskiego w Stanisławowie,
- teren wokół kościoła parafialnego wraz z plebanią w Pustelniku,
- cmentarz parafialny w Pustelniku,
- młyn w Łęce,
- dwór w Zawiesiuchach,
- dawny czworak w Szymankowszczyźnie.

W strefie tej:

- wymaga się zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, tj. utrzymania istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów, osi widokowych i kompozycyjnych,
- dopuszcza się realizację nowej zabudowy, z wymogiem dostosowania jej do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły zabudowy, przy jednoczesnym założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- zakazuje się stosowania w elewacjach nowych budynków materiałów obcych lokalnej tradycji budowlanej
- wymaga się zachowania pierwotnych podziałów parcelacyjnych,
- zakazuje się wytyczania nowych publicznych ciągów komunikacyjnych,

- wszelkie działania inwestycyjne w tej strefie wymagają akceptacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefa "K" - ochrony krajobrazu, obejmuje:

- otoczenie cmentarza parafialnego w Stanisławowie,
- otoczenie zespołu dworsko-parkowego w Stanisławowie,
- teren pomiędzy zespołem kościoła parafialnego a cmentarzem parafialnym w Pustelniku,
- teren stawów w zespole dworskim w Zawiesiuchach.

W strefie tej postuluje się:

- zachowanie drzewostanu o charakterze zabytkowym,
- nie wprowadzanie zwartych nasadzeń wysoką roślinnością,
- nie lokalizowanie obiektów kubaturowych,
- wszelkie działania inwestycyjne i prace projektowe w tej strefie wymagają akceptacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefa "E" - ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego, obejmuje:

- widok na zespół kościoła parafialnego w Stanisławowie z drogi Łochów - Stanisławów,
- widok na zespół kościoła parafialnego w Stanisławowie z ul. Szkolnej

Strefa ta podlega następującym rygorom:

- wprowadza się zakaz zwartych nasadzeń wysoką roślinnością,
- zakazuje się wznoszenia obiektów kubaturowych,
- wszelkie działania inwestycyjne i prace projektowe w tej strefie wymagają akceptacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefy ochrony archeologicznej "OW". Według wykazu zawierającego: Nr strefy miejscowość, nr stanowiska, opis stanowiska.

1. Papiernia 55-71/3 ślad osadnictwa starożytnego
Papiernia 55-71/4 ślad osadnictwa starożytnego
2. Stanisławów 55-71/5 osada z okresu neolitu
3. Rządza 55-71/6 obozowisko z okresu neolitu
4. Pieczęca 55-72/11 osada z okresu nowożytnego
- 4a. Pieczęca 55-72/12 osada średniowiecz.- nowożytna
5. Stanisławów 55-71/1 ślad osady z wczesnej epoki brązu
6. Stanisławów 55-71/2 miasto Stanisławów
7. Stanisławów 55-71/7 ślady osadnictwa starożytnego
8. Łęka 56-70/21 ślad osadnictwa starożytnego
9. Łęka 56-70/19 ślad osadnictwa starożytnego
- Łęka 56-70/20 ślad osadnictwa starożytnego

10. Pustelnik 56-70 wieś
11. Goździówka 56-71/1 zespół osadniczy z epoki brązu
Goździówka 56-71/4 zespół osadniczy z epoki neolitu
12. Sokóle 56-72/2a ślad osadnictwa z okresu neolitu
13. Porąb 56-72/1a pozostałości huty szkła "Libertów"
14. Sokóle 56-72/10 wieś - okres nowożytny
15. Sokóle 56-72/11 osada z okresu nowożytnego
16. Czarna 56-72/12 ślad osadnictwa z okresu starożytnego
17. Porąb 56-72/13 ślad osadnictwa z epoki kamienia
18. Szymankowszczyzna 56-72/15 wieś z okresu nowożytnego

Na obszarze stref ochrony archeologicznej, wszelką działalność inwestycyjną, a w szczególności tę, która łączy się z naruszeniem ziemi na głębokość ponad 30 cm, należy prowadzić po uprzednim uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, pod nadzorem archeologiczno-konserwatorskim. Na obszarze strefy „OW” należy unikać lokalizowania inwestycji wielkokubaturowych i wymagających szczególnych warunków posadowienia (np.: palowanie, odwierty).

5.1.9. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Rejestr Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego na obszarze gminy Stanisławów, obowiązujących na dzień 22.06.2017 r., został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela nr 1.

Lp.	Nr i data uchwały	Nazwa uchwały	Publikacje
1.	UCHWAŁA Nr XXXVII/267/02 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 29 sierpnia 2002 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Ciopan działek nr 302/1, 294/1, 294/2, 301/3, 301/2, 293/2, 293/1, 292/4, 292/7, 292/6, 292/3, 292/8, 301/4, 295/1, 292/9, 292/5.	Mazow.2003.231.6066 Warszawa, dnia 1 września 2003 r.
2.	UCHWAŁA Nr XXXVIII/272/02 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 7 października 2002 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów w części wsi Cisówka obejmujących działki nr 298/1, 298/2, 298/3 i 299.	Mazow.2000.141.1336 (Warszawa, dnia 15 stycznia 2003 r.)
3.	UCHWAŁA Nr IX/61/99 RADY GMINY W	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego	Mazow.1999.66.2179 (Warszawa, dnia 2

	STANISŁAWOWIE z dnia 10 czerwca 1999 r.	zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Czarna działka nr 281	sierpnia 1999 r.)
4.	UCHWAŁA Nr XII/73/99 RADY GMINY W STANISŁAWOWIE z dnia 25 października 1999 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Goździówka działka nr 38	Mazow.1999.107.2635 (Warszawa, dnia 3 grudnia 1999 r.)
5.	UCHWAŁA Nr XXVII/194/01 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 20 czerwca 2001 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Kol. Stanisławów obejmujących działkę nr 740.	Mazow.2001.181.2974 (Warszawa, dnia 1 września 2001 r.)
6.	UCHWAŁA Nr XX/132/00 RADY GMINY W STANISŁAWOWIE z dnia 9 października 2000 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Legacz dz. nr 430/1, 430/2, cz. dz. nr 430/5 na głębokości około 60m od rowu w kierunku północnym, cz. dz. nr 431 na głębokości około 140m od drogi wiejskiej do rowu	Mazow.2000.141.1335 (Warszawa, dnia 24 listopada 2000 r.)
7.	UCHWAŁA Nr XX/134/00 RADY GMINY W STANISŁAWOWIE z dnia 9 października 2000 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Lubomin dz. nr 6/3	Mazow.2000.141.1336 (Warszawa, dnia 24 listopada 2000 r.)
8.	UCHWAŁA Nr IV/23/02 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 30 grudnia 2002 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów części wsi Retków dz.nr nr 840, 841, 842, 672, 673, 676, 677, 685, cz.686, 692, cz.693, 699, cz.700, 705, cz.707, 713, cz.714, 720, cz.721, 726, 731, 736 i cz.741/1 oraz terenów części wsi Ciopan dz.nr nr 4, 5, 6, 7, 406 i 407.	Mazow.2003.45.1209 (Warszawa, dnia 15 lutego 2003 r.)
9.	UCHWAŁA Nr XXVII/193/01 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 20 czerwca 2001 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Sokół część działki nr 511.	Mazow.2001.181.2973 (Warszawa, dnia 1 września 2001 r.)
10.	UCHWAŁA Nr IV/22/02 RADY GMINY STANISŁAWÓW	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy	Mazow.2003.45.1208 (Warszawa, dnia 15 lutego

	z dnia 30 grudnia 2002 r.	Stanisławów dotyczącej terenów w części wsi Sokół obejmującej działkę nr 612.	2003 r.)
11.	UCHWAŁA Nr XXVII/192/01 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 20 czerwca 2001 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Stanisławów działka nr 2363.	Mazow.2001.181.2972 (Warszawa, dnia 1 września 2001 r.)
12.	UCHWAŁA Nr XXXIV/247/02 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 17 kwietnia 2002 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej części wsi Stanisławów.	Mazow.2002.164.3633 (Warszawa, dnia 23 czerwca 2002 r.)
13.	UCHWAŁA Nr XXVII/191/01 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 20 czerwca 2001 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Stanisławów obejmujących część działek 652/1 i 980/1.	Mazow.2001.181.2971 (Warszawa, dnia 1 września 2001 r.)
14.	UCHWAŁA Nr VIII/54/03 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 17 czerwca 2003 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej części wsi Stanisławów.	Mazow.2003.222.5767 (Warszawa, dnia 16 sierpnia 2003 r.)
15.	UCHWAŁA Nr XX/131/00 RADY GMINY W STANISŁAWOWIE z dnia 9 października 2000 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Stanisławów działek nr nr 2214/1, 2214/2, 2214/3	Mazow.2000.141.1334 (Warszawa, dnia 24 listopada 2000 r.)
16.	UCHWAŁA Nr XXXVII/268/02 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 29 sierpnia 2002 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej części wsi Stanisławów obejmującej działki nr 3091 i 3092.	Mazow.2002.275.7152 (Warszawa, dnia 23 października 2002 r.)
17.	UCHWAŁA Nr XII/72/99 RADY GMINY W STANISŁAWOWIE z dnia 25 października 1999 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Wólka Konstancja działka nr 46	Mazow.1999.107.2634 (Warszawa, dnia 3 grudnia 1999 r.)

18.	UCHWAŁA Nr XXVII/195/01 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 20 czerwca 2001 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dotyczącej terenów we wsi Zalesie działka nr 125/4.	Mazow.2001.181.2975 (Warszawa, dnia 1 września 2001 r.)
19.	UCHWAŁA Nr XXXVI/238/06 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 14 września 2006 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dla części wsi Ładzyń.	Mazow.06.243.8801 (Warszawa, dnia 28 listopada 2006 r.)
20.	UCHWAŁA Nr XXXVI/237/06 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 14 września 2006 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Stanisławów dla części wsi Pustelnik	Mazow.06.243.8800 (Warszawa, dnia 28 listopada 2006 r.)
21.	UCHWAŁA NR XXVIII/148/2013 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 20 sierpnia 2013 r.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pod linię 400 kV Miłosna – Siedlce Ujrzanów dla części wsi: Wólka Wybraniecka, Suchowizna, Wólka Czarnińska, Szymankowszczyzna, Czarna, Porąb, gmina Stanisławów	Dz. Urz. Woj. 2013.9466 Ogłoszony: 2013-08-30
22.	UCHWAŁA NR XXIV/130/2013 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 16.04.2013 r.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pod stację elektroenergetyczną 400 kV Stanisławów z wprowadzeniami obejmującymi istniejącą linię 220 kV oraz istniejące i projektowane linie 400 kV dla części wsi: Wólka Czarnińska, Porąb, Stanisławów, gmina Stanisławów	Dz. Urz. Woj. 2013.5625 Ogłoszony: 2013-05-13
23.	UCHWAŁA NR IX/37/2015 RADY GMINY STANISŁAWÓW z dnia 10 sierpnia 2015 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Szymankowszczyzna Gmina Stanisławów	Dz. Urz. Woj. 2015.8133 24. Ogłoszony 2015-10-09

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Stanisławów

5.2.1. Zabytki archeologiczne

Na obszarze gminy Stanisławów odkryto od pocz. XX wieku wiele stanowisk archeologicznych. Liczniejsze znaleziska pojedynczych zabytków miały miejsce w okresie międzywojennym, m.in.: odnaleziono krzemienie, surowiec kredowy i czekoladowy z okresu

mezolitu, naczynie ceramiczne z okresu wczesnego brązu, topór kamienny "łódkowaty" z okresu neolitu. Część powierzchni gminy objęto systematycznymi badaniami powierzchniowymi w ramach tzw. Archeologicznego Zdjęcia Polski. Odnaleziono na nim w różnych miejscach ślady osadnictwa pierwotnego oraz działalności ludzi minionych kultur, m. in.: ślady osadnictwa z epoki kamienia, obozowiska z okresu neolitu lub wczesnej epoki brązu, ślady osadnictwa z okresu starożytności, średniowiecza oraz okresu nowożytnego. Można stwierdzić, że wśród stanowisk nie spotykamy się z dużym zróżnicowaniem zarówno co funkcji, jak i przynależności kulturowo-chronologicznej. Większość stanowisk należy do pozostałości osad i obozowisk charakterystycznych dla wydmowych terenów Mazowsza. Spotykamy je przede wszystkim na terenach rozciągających się przy ciekach wodnych, m.in.: nad rzeczką Czarną, Rządzą oraz mniejszymi bezimiennymi.

Najstarsze ślady osadnictwa w okolicach Stanisławowa pochodzą ze schyłku okresu lodowcowego, tj. epoki kamienia datowanego na ok. 10 tys. lat p.n.e., kiedy to klimat po zlodowaceniach zaczął się stopniowo ocieplać stwarzając dogodne warunki do osiedlania się. Ślady osadnictwa z tego okresu w postaci wióra z krzemienia czekoladowego oraz narzędzi z krzemienia narzutowego zarejestrowano w obrębie miejscowości Porąb, w miejscu zwanym Marcelin (56-72/13) oraz w Papierni (55-71/7). Ponadto w Państwowym Muzeum Archeologicznym przechowywane są m.in. materiały: krzemień (krzemień narzutowy – bałtycki) oraz 3 fragmenty półsurowca, pochodzące z obrębu Stanisławowa (55-71/4), datowane na okres paleolitu.

Późniejszy okres, reprezentowany również przez znaleziska z terenu gminy Stanisławów, nazwano mezolitem (środkową epoką kamienia. Narzędzia krzemienne z okresu mezolitu, odnaleziono na stanowisku w Goździówce (56-71/4) oraz zbrojnik i łuszczkę z krzemienia narzutowego w Retkowie (55-71/15).

W okresie późniejszym środkowoneolityczne kultury o rodzimym, kujawskim rodowdzie, zasiedlały ziemie mniej urodzajne. Na terenie gminy Stanisławów odnotowano ślady neolitycznej kultury ceramiki sznurowej, aktywnej w latach 2200 – 1700 p. n. e. Ślady bytowania tej kultury zanotowano w Wólce Czarnińskiej (56-71/7), gdzie w latach 80-XX w., wyorano kamienny topór łódkowaty, kultury ceramiki sznurowej z okresu schyłkowego neolitu, tj. młodszej epoki kamienia. Od faktu posługiwanie się kamiennymi toporami kształtu łódkowatego, lud ceramiki sznurowej, niejednokrotnie nazywany jest ludem toporów lub czekanów bojowych. Z tej epoki, na stanowisku w Rządzy (55-71/8), obejmującym prahistoryczne obozowisko, odkryto: fragmenty ceramiki, mikrordzeń, odłupki i wióry z krzemienia narzutowego, fragment narzędzia z krzemienia świeciechowskiego. Podobne stanowiska odnotowano w miejscowości Sokół (56-72/11), Stanisławowie (55-71/5), oraz Goździówce (56-71/4), gdzie w zespole osadniczym okresu neolitu odnaleziono łuskę oraz wiór z krzemienia narzutowego. Fragmenty ceramiki, odłupki krzemienne oraz fragmenty wiórków krzemiennych z epoki neolitu lub wczesnej epoki brązu odnaleziono w Ołdakowiznie (55-71/9).

Ślady działalności ludów z epoki brązu (od ok. 1800 do 650 lat p. n. e.), tj. ceramikę kultury trzcinieckiej z okresu wczesnego brązu odnaleziono na obszarze położonym na północny-zachód od Stanisławowa. Stanowiska z tego okresu zanotowano też w obrębie Stanisławowa (55-71/5); Goździówki (56-71/1); Walercina (56-71/6) oraz Legacza (56-71/10). W wyniku ewolucji kultury trzcinieckiej, w XII w. p.n.e., wykształciła się na Mazowszu kultura łużycka. Należy do nich osada z miejscowości Borek Czarniński (57-72/12). Relikty pochodzące z epoki brązu lub wczesnej epoki żelaza, w postaci łuszczków oraz krzemieni narzutowych, zanotowano w Retkowie (55-71/15). Z epoki żelaza w okresie lateńskim i rzymskim (250 lat p. n. e. do 2 poł. V w. n. e., na naszych ziemiach), pochodzą znaleziska z Retkowa (55-71/3).

Na terenie gminy Stanisławów sporadycznie występują znaleziska z okresu starożytnego i wczesnego średniowiecza. Należy sądzić, że rzeczywiste osadnictwo następuje tu dopiero w XIV w., czego przykładem jest wieś Csissek wzmiankowana w 1361 r. Fragmenty ceramiki świadczące o śladach osadnictwa z okresu starożytnego odnaleziono w Czarnej, w miejscu o lokalnej nazwie Gańki (56-72/12). Natomiast fragmenty ceramiki oraz łuski krzemienia świadczące o śladach osadnictwa z okresu starożytnego lub wczesnego średniowiecza odnaleziono w Łęce (56-70/19); Papierni (55-71/6), a z późnego średniowiecza w Pustelniku (56-70/12); Papierni (55-71/14).

Liczne odkrycia na tym terenie przynależne są okresowi nowożytnemu. Zwykle należą do nich fragmenty naczyń ceramicznych, części narzędzi, gwoździe i inne przedmioty żelazne, fragmenty kafli piecowych i płytki posadzkowe. Tego typu obiekty odnaleziono w miejscowości Sokóle (56-72/11); Cisówka (56-71/1); Legacz (56-71/9); Lubomin (56-71/11); Walercin (56-71/13).

5.2.2. Osadnictwo i zabytkowe układy drożne

W okresie średniowiecza osadnictwo w okolicach obecnej gminy Stanisławów było utrudnione, gdyż obszar ten pokrywały puszcze. Osady powstawały bardzo sporadycznie. Przykładem jest osada leśna Csissek, obecna nazwa Cisek. Miejscowość jest wymieniana w dokumencie z 1361 r., a następnie w 1365 r., kiedy to książę Siemowit III przenosi na Cisek prawo niemieckie. W 1418 r. we wsi Cisek osadzeni zostali osadnicy niemieccy, bracia: Mikołaj, Paul, Albert i Marcin i otrzymali 4 łany ziemi pod uprawę.

Bardzo wcześnie istniała we wsi parafia wspomniana w 1473 r., choć brak dokładnych informacji do jakiej należała diecezji, zapewne do diecezji płockiej. Nieliczne dane z archiwów kościelnych mówią o istnieniu kościoła jeszcze przed lokacją miasta na obszarze nazywanym wówczas „Ogród Bociani”. Decydujący wpływ na powstanie i rozwój miejscowości miało położenie przy szlaku handlowym zwanym później „Wielkim gościńcem litewskim” biegnącym od Wrocławia i Poznania przez Warszawę, Stanisławów, Liw, Węgrów, Sokołów,

Drohiczyn, na Litwę. Był on głównym szlakiem wzdłuż którego postępowała kolonizacja mazowiecka, która wywodziła się głównie z przeludnionych ziem nadwiślańskich, m.in. płockiej, wyszogrodzkiej i zakroczymskiej.

Jedna z fal kolonizacyjnych obejmująca całe połacie ziem wschodniego Mazowsza, miała miejsce w 1 poł. XVI w., kiedy to prawa miejskie otrzymał Stanisławów. Nieco później, bo w 1540 r., Jakub Buczacki, biskup płocki w Pustelniku, erygował parafię, kościół, folwark i wieś. W 2 poł. XVI w. znane są takie miejscowości, jak: Rządza – 1585, Czarna Wólka – 1585, a Zawiesiuchy – 1660.

Ludność na terenach prawobrzeżnego Mazowsza, chociaż rozrzucona w terenie, nie żyła w odosobnieniu. Utrzymanie stosunków sąsiedzkich i potrzeby gospodarcze przyczyniły się do powstania dróg lądowych, łączących poszczególne osiedla ze sobą i z grodem książęcym. Z dróg tych korzystała administracja państwowa, jak i kościelna. Sieć dróg lądowych w owym czasie można podzielić na dwie kategorie: gościńce i drogi lokalne. Drogi lokalne służyły komunikacji w obrębie każdej miejscowości a dalej stanowiły połączenie z młynem i sąsiednimi wsiami, z kościołem z najbliższą miejscowością. Drogi te bywały ogólnie dostępne, ale też mogły być przez właścicieli dóbr, przez które przechodziły zamykane dla obcych. Na gościńcach, czyli drogach publicznych dostępnych dla wszystkich, odbywał się ruch o szerszym zasięgu, łączyły one między sobą ośrodki handlu i administracji, a więc miasta będące miejscami targów i jarmarków, ośrodkami większych dóbr, stolicami województw, ziemi, powiatów, siedzibami biskupstw i archidiakonatów.

Przebieg dróg wszelkiego rodzaju charakteryzuje długotrwała niezmiennosc, ze względu na fakt, iż sieć osadnicza zmieniała się bardzo powoli. W rezultacie można przyjąć, że stan dróg z XVI w. w ogromnej mierze odpowiada stanowi z XVIII czy XIX stulecia. Do najstarszych i najważniejszych dróg przebiegających przez teren gminy oprócz wspomnianego wyżej Wielkiego Gościńca Litewskiego należy średniowieczny szlak handlowy łączący Warszawę z Brześciem i dalej na wschód Polskę z Litwą. Przebiegał on od Warszawy między innymi przez takie miejscowości jak: Grochów, Wolę Grzybowską, Okuniew, Pustelnik, Stanisławów, Sokule, Gęsiankę, Młęcin, Kamionkę, Grębków, Niwiski, Chodów, Siedlce i dalej do Brześcia. Trakt ten stracił swe znaczenie po wybudowaniu w latach 20-XIX w. szlaku pocztowego z Warszawy do Brześcia przez Dębę Wielką, Mińsk, Kałuszyn.

W XVI w. istniało też kilka dróg o znacznie mniejszej randze; pierwsza - Stanisławów, Retków, Poświętne, Krzywica, Radzymin; druga - Stanisławów, Rządza, Jazwie, Chrzęsne, Postoliska i dalej na północ; trzecia - Stanisławów, Lubomin, Mistów, Mińsk.

W XVIII – XIX w., uczęszczana jest droga ze Stanisławowa do Kałuszyna przez Lubomin, Mistów, Jakubów i Przytokę. W tym też czasie funkcjonowała również droga ze Stanisławowa do Warszawy przez Ręczaje, Turów i Targówek. W XIX w. wybudowano nową

drogę z Mińska do Łochowa, która nie wchodziła do centrum Stanisławowa lecz omijała go od strony wschodniej.

W okresie 20-lecia międzywojennego w powiecie mińskim budowano nowe drogi i przebudowywano stare trakty. W 1929 r., dzięki samorządowi gminnemu mogła być realizowana budowa drogi Okuniew – Stanisławów – Dobre, zwanej starym traktem warszawskim. Gmina Stanisławów miała duży wkład w budowę tej drogi, m. in. tylko na odcinek drogi Stanisławów – Osęczyzna wywiozła 700 m³ kamienia.

Z wymienionych wyżej szlaków, nadal największe znaczenie posiada droga z Warszawy do Drohiczyzna przez Stanisławów, Dobre, Liw oraz droga Mińsk Mazowiecki - Stanisławów - Łochów. Prawie całkowicie zanikła staropolska droga na odcinku z Rządzy do Jazwia. Nie ma też większego znaczenia dawny szlak Warszawa - Brześć na odcinku: Stanisławów, Sokule, Gęsianka, Młęcin, Kamionka, Grębków a także droga ze Stanisławowa do Poświętnego przez Retków. Te dwa trakty, będące na znacznych odcinkach jedynie zwykłymi, polnymi drogami, winny być preferowane przy wytyczaniu pieszych i rowerowych szlaków turystycznych.

5.2.3. Założenie urbanistyczne

Założenie przestrzenne Stanisławowa posiada układ miejski. Należy do założeń dobrze wykształconych i czytelnych. W pełni oddaje charakter rozplanowania XVI-wiecznego miasta, które zostało lokowane na miejscu wcześniej istniejącej wsi Cisek. Wieś położona przy niezmiernie ważnym szlaku handlowym posiadała możliwości prężnego rozwoju, co dostrzegli i wykorzystali ostatni książęta mazowieccy Stanisław i Janusz III, nadając osadzie w 1523 r. prawa miejskie, jednocześnie zmieniając nazwę na Stanisławów, od imienia starszego z książąt. W momencie lokacji miasto Stanisławów otrzymało 50 włók chełmińskich. Nowy układ z dużym rynkiem oparty został o główny ciąg komunikacyjny. W tym czasie miasta prawobrzeżnego Mazowsza odznaczały się stosunkowo szerokimi założeniami przestrzennymi z dużymi rynkami, a zwłaszcza charakteryzowały się tym miasta książęce i królewskie. Rynek w Stanisławowie należał do największych rynków prawobrzeżnego Mazowsza. Jego wymiary wynosiły 130 m x 160 m. (Dla porównania rynek Warszawy 70 m x 90 m). W Stanisławowie obszar targowy składał się z dwóch rynków: Rynku Głównego i położonego na południe od tegoż rynku, mniejszego zwanego Zielonym lub Piaskowym, spełniającego zapewne funkcje pomocnicze. Układ sieci komunikacyjnej utworzył regularną siatkę szachownicową, której centralny plac rynkowy znalazł się na głównej drodze handlowej. W siatkę ulic przecinającą się pod kątem prostym zostały wpisane regularne bloki zabudowy. Szesnastowieczne rozplanowanie Stanisławowa stało się podstawą jego urbanistycznego rozwoju we wszystkich następnych etapach, aż do czasu obecnego.

W XVI wieku nastąpił wspaniały rozwój miasta, stało się ono prężnym ośrodkiem rzemieślniczo-handlowym na Mazowszu. W latach 1564 – 1565 miasto liczyło 416 domów i zamieszkiwało je ok. 2500 osób (dla porównania Garwolin – poniżej 2000 osób). Kwitło rzemiosło, miasto liczyło 263 rzemieślników, m. in. 90 piekarzy, 79 piwowarów, 33 kołodziejów, 33 szewców, 15 zdunów, 11 kuśnierzy, 10 krawców, itp. Pod względem rozwoju rzemiosła, Stanisławów należał do przodujących miast na Mazowszu, obok takich ośrodków, jak: Przasnysz – 307 rzemieślników, Ostrów- 300, Mława – 284, Sochaczew – 220.

Straszne zniszczenia miasta przyniósł najazd szwedzki w 1655 r., spośród ponad 400 domów pozostało zaledwie 40. Na domiar złego w 1658 r., miasto nawiedziła epidemia, która pochłonęła ponad 85% istnień ludzkich. Zniszczenia wojenne i epidemia spowodowały, że miasto spadło do rzędu wsi.

Ważną dominantę architektoniczną na obszarze miasta pełnił wybudowany wkrótce po lokacji nowy murowany kościół. Stanowił on zamknięcie osi widokowej traktu lubelskiego przecinającego gościniec warszawski. XIX-wieczne mapy Stanisławowa oraz spis placów i ulic w mieście z 1865 r. wskazują, że zasadnicze elementy układu przestrzennego miasta, rynki i główne ciągi komunikacyjne nie uległy żadnej zmianie. Widoczne jest jednak pewne zahamowanie rozwoju układu przestrzennego na wschodnich i zachodnich obrzeżach miasta. W XIX wieku potwierdzają to źródła mówiące o skasowaniu kilku ulic. Zabudowa przybiera bardziej zwarty charakter i skupia się głównie przy ulicach położonych wokół rynku. Położony w centralnej części miasta rynek łączył się z następującymi ulicami: od południa z ulicą Cegielnianą i Lubelską; od wschodu z ulicą Siedlecką i Senatorską; od północy z ulicą Kościelną i Radzymińską; od zachodu z ulicą Warszawską.

W drugiej połowie XVIII w. osiedlają się w Stanisławowie Żydzi. W 1816 r. przeznaczony został przez Komisję Województwa Mazowieckiego rewir na mieszkania dla Żydów między ulicą Siedlecką a Senatorską oraz Rynkiem i Placem Piaskowym. Do rewiru należał także Plac Piaskowy i przestrzeń między ulicami Przyrynek i Senatorską. Osiedlenie się Żydów nie rzutowało na układ przestrzenny i architektoniczny miasta, nie wybudowali oni własnej synagogi ani innych znaczących dla miasta budowli.

„Opisanie historyczne oraz topograficzno-statystyczne Miasta Narodowego Stanisławowa z 1820 r., podaje, że było tu 103 domy drewniane i 655 mieszkańców. W następnym dziesięcioleciu nie budowano prawie wcale nowych domów, liczba mieszkańców tylko nieznacznie wzrosła. Przyczyną tego stanu stagnacji budownictwa, była m. in. budowa na początku lat 20-XIX w., traktu pocztowego Warszawa – Brześć, przechodzącego przez Mińsk i Kałuszyn. Sprawilo to, że targi i jarmarki organizowane w Stanisławowie upadły, a rozwinęły się w Mińsku i Kałuszyńie.

W 2 poł. XIX w., odnotowujemy ożywienie gospodarcze i rozwój przestrzenny miasta. Według spisu z 1897 r. Stanisławów liczył 2063 mieszkańców, a w 1910 r. – 2391. Wzrosła

ilość domów, których w 1902 roku zanotowano - 202. Niewątpliwy wpływ na pobudzenie gospodarcze miasta, miała budowa w latach 1896 – 1897 linii kolejowej Pilawa – Tłuszcz, przechodzącej w pobliżu Stanisławowa od strony zachodniej, gdzie był zlokalizowany przystanek. Lata dwudziestolecia międzywojennego, można nazwać okresem dalszej stagnacji miasta, liczba mieszkańców zmniejszyła się o 300 osób w stosunku do stanu z 1910 r. W latach 20-tych XX w. zmianie uległ przebieg gościńca warszawskiego, który dochodził do rynku w jego środkowej części. Został on przesunięty w kierunku południowym i połączony z ul. Siedlecką wychodzącą z południowo-wschodniego narożnika rynku.

Druga wojna światowa przyniosła kolosalne zniszczenia, miasto zostało kompletnie spalone i zburzone, przez wycofujące się wojska niemieckie w 1944 r. Odbudowa Stanisławowa trwała prawie dwadzieścia lat. W latach 1945-1946 przeprowadzona była komasacja gruntów miasta, zmieniająca częściowo układ przestrzenny Stanisławowa. Zlikwidowany został mały rynek, a ulice Siedlecka i Senatorska, które na nim się łączyły, zostały bezpośrednio wyprowadzona na szosę Mińsk Mazowiecki - Łochów.

Prześledziwszy etapy przestrzennego rozwoju Stanisławowa, możemy orzec, że zasadniczo układ przestrzenny miasta, ukształtowany od momentu lokacji poprzez okres jego szybkiego rozkwitu w połowie XVI w., nie uległ radykalnym zmianom do chwili obecnej.

5.2.4. Architektura sakralna

Na terenie gminy istnieją dwie parafie rzymskokatolickie z czynnymi kościołami: w Stanisławowie pw. św. Jana Chrzciciela i św. Stanisława Biskupa oraz w Pustelniku pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej. W Pustelniku nie zachował się drewniany zabytkowy kościół z 1843 r., obecny murowany został wybudowany w 1987 r. Natomiast zachowany zabytkowy kościół w Stanisławowie, należy do grupy najcenniejszych późnogotyckich obiektów sakralnych na Mazowszu.

Parafię w Stanisławowie erygował, na prośbę księcia Janusza III, biskup płocki, Rafał Leszczyński 6 października 1525 r. Po założeniu parafii, wybudowano ok. 1530 r., murowany kościół parafialny w stylu gotyckim, pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela i Św. Stanisława Biskupa Męczennika. Kościół wybudowano na planie prostokąta, zwrócony prezbiterium na wschód, jednonawowy z prezbiterium wydzielonym wewnątrz łukiem tęczowym. Posiadał chór wielki i mały, zakrystię i skarbiec. Zakrystia i skarbiec sklepione, umieszczone na przedłużeniu prezbiterium. Fasada wzmocniona masywnymi narożnikowymi skarpami.

Kościół ten został gruntownie odrestaurowany i wyposażony w 1620 r., a następnie w 1826 r. poddany przebudowie, która generalnie zmieniła architekturę kościoła i zatarła jego pierwotny układ. Ponowny remont kościoła przeprowadzony został dopiero w latach 80-tych XIX w. W czasie drugiej wojny światowej kościół został poważnie zniszczony. Odbudowa kościoła miała miejsce dopiero w latach 1958-1962. Nadbudowane zostały mury

obwodowe, dobudowana część wschodnia dwukondygnacyjna, z przeznaczeniem na zakrystię i kaplica od południa. Od strony wschodniej wydzielona została wtórnie absyda i kruchta. Od zachodu kruchta i dwa mniejsze pomieszczenia. Wybudowano nowy chór od zachodu. Prezbiterium ponownie umiejscowiono od strony wschodniej. Nad nawą położono sklepienie kolebkowe z lunetami, oparte na gurtach. Zrekonstruowano szczyty: zachodni - czteroosiowy, rozczłonkowany ceglany lizenami, pomiędzy którymi umieszczono tynkowane, półkoliście zakończone blendy; wschodni – pięcioosiowy, podzielony wydłużonymi blendami oraz fryzem z palonej cegły. A zatem, w trakcie tej odbudowy przywrócono kościołowi jego pierwotny, oryginalny gotycki wygląd.

Obok kościoła znajduje się dzwonnica, wzniesiona w 1819 r., remontowana w XX w. Założona na planie kwadratu, posadowiona na kamiennej podmurówce. Zbudowana z drewna z zastosowaniem konstrukcji słupowej, oszalowana, nakryta dachem namiotowym o połaciach z blachy. Na wyposażeniu dzwonnicy znajdują się trzy zabytkowe dzwony: jeden odlany w 1773 r. przez Jana Zachariasza Neuberda w Warszawie; drugi odlany w 1920 r. w Węgrowie; trzeci odlany w 1928 r.

W zespole kościoła zlokalizowana też jest plebania zbudowana w 1881 r. Została wzniesiona na planie prostokąta, dwutraktowa o amfiladowym układzie pomieszczeń. Wybudowana z cegły, otynkowana, parterowa, z użytkowym poddaszem. Elewacje gładkie z prostokątnymi oknami w dekoracyjnych obramieniach. Od frontu, wejście poprzedza ganek z prostokątnymi drzwiami zakończonymi półkoliście, w bocznych ścianach okna prostokątne zamkniętymi półkoliście. W szczycie ganku tondo z datą: 1881. Plebanię nakrywa dach naczółkowy o połaciach z blachy.

5.2.5. Zespoły rezydencjonalne i folwarczne

Jeszcze przed lokacją miasta, na terenie osady leśnej Cisek, wśród rozległych puszczy pełnych dzikiego zwierza, istniał tu książęcy dwór myśliwski. Po roku 1542, królowa Bona wybudowała na obrzeżach miasta, w oparciu o trakt warszawski i strugę płynącą od strony południowej, obszerny dwór z folwarkiem. Lustracja z roku 1660 podaje, że wokół dwukondygnacyjnego dworu, rozlokowany był cały zespół zabudowań dworskich. To obszerne założenie dworskie zostało spalone w czasie wojen szwedzkich.

W pierwotnych granicach miasta w zachodniej jego części, powstał w 1746 r. folwark starościński. Starosta przyjął włókę wójtowską w mieście i obszar wcześniej należący do mieszczan, zabrał również mieszczanom część gruntu za zaległe podatki i na tym terenie utworzył folwark, a następnie wybudował tam gorzelnię i karczmę zwaną „Górka”.

W miejscu folwarku starościńskiego zlokalizowano później założenie dworsko-parkowe, które przetrwało do naszych czasów i uległo zniszczeniu już w XXI wieku. Pozostały z niego tylko niewielkie fragmenty, jak ślady posadowienia dworu, kilka drzew soliterowych i

szpaler jesionów z alei dojazdowej. Ten zespół dworsko-parkowy został zrealizowany w 1 poł. XIX w., dla Prądzyńskich, prawdopodobnie w miejscu usytuowania dworu zbudowanego ok. poł. XVI w. dla królowej Bony.

Park wokół dworu był pięknie urządzony i starannie utrzymany. Wjazd do niego był od strony południowej. Urządzony był tu klomb, wokół którego prowadził podjazd. Obok klombu zwarta grupa starodrzewu wyznaczała miejsce dawnej altany. Z altany tej było przejście do niewielkiego stawu. Staw był obsadzony lipami, klonami, wierzbami i gruszą polną. Wśród innych nasadzeń starodrzewu dominowały: klon pospolity, topola biała, wierzba szypułkowy, lipa drobnolistna, jesion wyniosły. Na północ od parku był sad oraz zlokalizowany był drewniany czworak. Na zachód od dworu za stawem znajdowały się budynki gospodarskie: spichlerz, obora, stajnia i stodoła.

Znaczącym obiektem w krajobrazie kulturowym gminy jest założenie dworskie w Zawiesiuchach, znane w okresie międzywojennym z wzorowo prowadzonych stawów. W owym czasie właścicielami majątku była rodzina Makedońskich (Macedońskich). W 1937 roku w Zawiesiuchach przebywała Zofia Nałkowska, która opisała swój pobyt w majątku, w czwartym tomie „Dzienników”, gdzie zamieszczono również krótkie dane o rodzinie Makedońskich. W listopadzie 1944 majątek został przejęty na cele reformy rolnej. Makedońscy musieli go opuścić i zmieniali kilkakrotnie miejsce pobytu. W Przewoźnikach na Dolnym Śląsku Gabriel był kierownikiem gospodarstwa rybnego i tam zmarł 2 IV 1957. Żona przeniosła się z dziećmi do siostry Zofii do Bytomia. Obecnie majątek jest znów w posiadaniu rodziny Makedońskich, tj. wnuczków Gabriela.

Z dawnego założenia dworskiego w Zawiesiuchach przetrwał dwór oraz kompleks rozległych stawów. Dwór posiada nietypową formę zestawioną z dwóch brył. Wymurowany z cegły, założony na planie dwóch prostokątów ustawionych względem siebie pod kątem prostym. Korpus główny zwrócony frontem na południowy zachód, dwukondygnacyjny, ujęty w narożach lizenami. Okna dwuskrzydłowe sześciopole, ujęte dekoracyjnymi gzymsami podokiennymi i nadokiennymi. W kondygnacji górnej balkon z ozdobną metalową balustradą. Nad korpusami dworu dachy dwuspadowe kryte blachą.

Dobrze zachowany czworak znajduje się w Szymankowszczyźnie. Wchodził w skład dóbr Czarna, które obejmowały folwark Czarna wraz przyległościami: Szymankowszczyzna, Bakuły, Bakułowizna oraz wsiami: Czarna Wola i Borek. Czworak w Szymankowszczyźnie został wzniesiony pod koniec XIX w. Murowany z cegły i otynkowany, założony na planie wydłużonego prostokąta. Elewacje gładkie ujęte w narożach zredukowanymi pilastrami, obwiedzione profilowanym gzymsem podokapowym. Okna prostokątne z architektonicznymi parapetami, zakończone występującymi z lica ściany nadprożami w kształcie łuku odcinkowego. Dach dwuspadowy pokryty obecnie eternitem falistym, niegdyś gontem. Czworak przetrwał do dziś i znajduje się w dobrym stanie, dzięki temu, iż zorganizowano w nim świetlicę wiejską.

5.2.6. Architektura i budownictwo

W tej grupie obiektów należy wspomnieć o obiektach użyteczności publicznej, takich, jak: dziewiętnastowieczny zajazd w Stanisławowie; dawna Szkoła Powszechna w Pustelniku, z lat 30-XX w.; remiza strażacka w Szymankowszczyźnie, z lat 20-XX w. Szczególną wartość wśród nich posiada zajazd usytuowany na rynku w Stanisławowie. Jest to budowla wzniesiona na miejscu poprzednio istniejącej karczmy. Na pocz. XX wieku, kiedy Stanisławów stracił znaczenie ośrodka handlowego, w budynku zajazdu zlokalizowane zostały warsztaty tkackie. Przeprowadzono wówczas przebudowę obiektu. Zmniejszony został szeroki wjazd od wschodu i dobudowana ściana działowa oddzielająca warsztaty od części frontowej budynku. W elewacji zachodniej dobudowany został ganek. W okresie dwudziestolecia międzywojennego budynek adaptowano na szkołę. W 1944 r., obiekt został poważnie zniszczony. Odbudowa została przeprowadzona w latach 1958 – 1962. Utrzymany został kształt obiektu z okresu przedwojennego. Reprezentuje styl klasycystyczny. Wzniesiony na planie litery „L”, z przedsionkiem od wschodu na osi krótszego skrzydła. Murowany z cegły i otynkowany, parterowy, na piwnicach sklepionych kolebkowo. Elewacje boniowane w poziome pasy, okna prostokątne zamknięte półkoliście. Dachy czterospadowe z lukarnami powiekowymi, pokryte blachą.

W zabudowie mieszkalnej realizowanej na terenie gminy Stanisławów na przestrzeni kilkuset lat zdecydowanie dominowały obiekty drewniane o tradycyjnych kształtach. Jednakże dowiadujemy się ze źródłowych opracowań, że w Stanisławowie przy ryku były wznoszone domy o większym programie budowlanym, np. z podcieniem przy ścianie szczytowej. Zachowały się rysunki, inwentaryzacja oraz opisy jednego z domów podcieniowych, autorstwa Mariana Benki z 1944 r.

W okresie późniejszym, tj. od pocz. XX w. zaczęto częściej realizować domy murowane. Reprezentują je przede wszystkim kamieniczki przyrynkowe w Stanisławowie. Usytuowane kalenicowo w stosunku do lica pierzei, z elewacjami gładko tynkowanymi, pozbawione są cech stylowych. Poza profilowanymi gzymsami, nie posiadają dekoracyjnych detali architektonicznych. Ich charakterystyczną cechą jest występowanie facjat nad parterem budynku, a w kamienicach narożnych ścięcie lub zaokrąglenie narożnika od frontu, np. domy przy Rynku 23 i 25 oraz przy ul. Kościelnej 20.

Poza Stanisławowem budynki murowane występują bardzo rzadko. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują domy w Lubominie nr 10 i Zalesiu nr 17. Wyróżniają się ceglanyymi obramieniami narożników, dekoracyjnymi fryzami kroksztynowymi oraz występującymi z lica muru nadprożami okiennymi w kształcie łuku odcinkowego.

W obiektach wchodzących w skład siedliska występuje głównie konstrukcja zrębowa. Podstawę konstrukcji stanowi podwalina łączona na obłap lub na nakładkę z zamkiem, posadowiona na kamieniach polnych lub ceglanej podmurówce. Od góry konstrukcję zrębu

spinają oczepty związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo-jętkowej, krokwie zaczopowane w opasce, oczepie lub belkach stropowych. W większości budynków występuje zewnętrzny szalunek, często z dekoracyjnie wyciętymi elementami, np. dom nr 31 w Goździówce, dom nr 13 w Lubominie, domy o numerach: 29 i 31 przy ul. Warszawskiej w Pustelniku.

Na terenie gminy przeważają domy szerokofrontowe, a wśród nich półtora-traktowe oraz dwutraktowe, w których pomieszczenia tworzą dwa ciągi wewnątrz rozplanowanych równolegle do osi wzdłużnej budynku, np.: dom nr 13 w Goździówce, dom nr 46 w Wólce Czarnińskiej, domy o numerach: 29, 31 przy ul. Warszawskiej w Pustelniku.

Rozplanowanie wewnątrz domów występujących na terenie gminy dzielimy zasadniczo na dwie grupy:

- z dośrodkowym układem pomieszczeń, gdzie urządzenia ogniowo-grzewcze są usytuowane w centrum budynku a pomieszczenia wewnątrz rozmieszczone są wokół tych urządzeń, np.: dom nr 8 w Lubominie, dom nr 48 w Retkowie, dom nr 11 w Zalesiu;
- z osiowym układem pomieszczeń, gdzie pomieszczenia rozplanowane są symetrycznie względem osi krótkiej, np.: domy o numerach: 12 i 23 w Lubominie, dom przy ul. Warszawskiej 31 w Pustelniku, dom nr 22 w Zalesiu.

Na terenie gminy przeważają dachy dwuspadowe ze szczytami wybijanymi deskami w układzie pionowym oraz dekoracyjnym ukośnym, np.: dom nr 29 w Goździówce, dom nr 13 w Lubominie, dom przy ul. Warszawskiej 29 w Pustelniku. Rzadziej występują na tym terenie dachy dwuspadowe z naczółkami, np.: dom nr 12 w Lubominie, domy przy Rynku 23 i 29 w Stanisławowie, dom przy ul. Kościelnej 20 w Stanisławowie. Do unikatów należy dach mansardowy zastosowany w budynku przy Rynku nr 1 w Stanisławowie.

5.2.7. Zabytki techniki

Z najstarszych informacji dowiadujemy się, że we wsi Cisek już w 1473 r., istniał młyn rudny. Późniejsze dane z 2 poł. XVI w., informują, że do Stanisławowa należało osiem młynów: Biernat, Czeszek, Krupa, Pieczonka, Ptak, Serwatka, Suchy i młyn na Osownicy. Sześć spośród nich zostało zniszczone w czasie wojen szwedzkich. Był to bardzo wysoki wskaźnik (75 %) zniszczeń, zważywszy, że ogółem na Mazowszu wskaźnik zniszczeń tego rodzaju obiektów przemysłowych wynosił 50 %. Były też wznoszone i inne obiekty przemysłowe, m. in. wiadomo, że starosta stanisławowski Franciszek Woyna, między rokiem 1781 a 1789, z własnych funduszy wybudował kuźnię i nowy browar na miejscu zrujnowanego, zbudowanego jeszcze w 1746 r.

Według Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, w XIX w., osady młynarskie lub młyny znajdowały się m.in. w miejscowościach: Czarna, Gu-

zowizna, Radzyń, Ołdakowizna, Retków (też papiernia), Suchowizna. Do dnia dzisiejszego zachowały się pozostałości po założeniach obiektów przemysłowych, takie jak: groble, stawy, nasypy, wyspy, itp.

Na północnym brzegu Rządzy, na wyspie leżącej naprzeciwko wsi Papiernia, znajdują się pozostałości założenia wodnego. Młyn wzmiankowany na pocz. XVIII w., jako młyn Olko. Następnie w bliżej nie określonym czasie istniała tu papiernia. Od poł. XIX w. znowu młyn, który wkrótce spłonął. Następny młyn wzniesiony w latach 70-XIX w., był gruntownie remontowany i modernizowany w okresie międzywojennym. Uległ on całkowitemu zniszczeniu w latach 80-XX w.

Nieistniejący dziś młyn wodny Guzowizna, na rzece Rządzy, pochodził z ok. poł. XIX w. Młyn był wyposażony w złożenie walców, złożenie kamieni i perlak. Do napędu służyły dwa koła nasiębierne. Po zniszczeniu przez powódź urządzeń spiętrzających, młyn został rozebrany w 1946 r.

Po młynie wodnym Kaimowizna na rzece Czarnej, zachowały się do dnia dzisiejszego jedynie pozostałości grobli. Młyn przestał istnieć w 1 poł. XIX w. Prawdopodobnie ten młyn był wymieniany w XVI w., jako należący do Stanisławowa – „Biernat” lub „Czeszek”

Na rzece Rządzy w miejscu o lokalnej nazwie Kobyłkowizna, istniał wzmiankowany w 1565 r. młyn wodny, zwany Serwatka, a także Kobyłak, należący do dóbr królewskich. Do napędu służyły dwa koła wodne nasiębierne. Został spalony w czasie wojen szwedzkich, a następnie odbudowany. Istniał do przełomu XVIII/XIX w. Po założeniu młyńskim pozostały ślady grobli młyńskiej.

W Lubominie, na rzece Czarnej pracował młyn wodny należący do dóbr królewskich, dzierżawiony przez biskupa poznańskiego. Napęd młyna oparty był na dwóch kołach wodnych nasiębiernych. Młyn został rozebrany w 1 poł. XIX w. Dziś pozostałością po założeniu młyńskim jest grobla łącząca Lubomin z Wólką Czernińską.

Duży, piętrowy młyn wodny na rzece Rządzy z 1885 r., był zlokalizowany w Ołdakowiznie. Na pocz. XVIII w. nosił nazwę - młyn Ołdak. Młyn był wyposażony w dwa złożenia walców, złożenie kamieni, perlak, dwa odsiewacze graniaste, łuszczarka „Eureka” i cylinderek ziarnowy. Do napędu służyły dwa koła nasiębierne. We młynie urządzona była też olejarnia. W czasie powodzi w 1945 r., młyn został uszkodzony i po zdemontowaniu urządzeń, zamknięty.

Na rzece Rządzy istniał w przeszłości młyn wodny w miejscu o lokalnej nazwie Skórkowizna. Wchodził w skład dóbr Ładzyń i należał do folwarku Libertów. Po dawnym założeniu młyńskim zachował się fragment grobli.

Do dóbr królewskich należał też młyn wodny na rzece Czarnej, zwany pierwotnie jako „Suchi”, a później Suchowizna. Do 1918 r. wchodził w skład dóbr Ładzyń. Ostatnio istniejący tu młyn wybudowano w połowie XIX w. Był to obiekt drewniany, wyposażony w dwa złożenia kamieni, perlak, odsiewacz sześciograniasty, złożenie kamieni żubrowych, cylinderek ziarno-

wy. W 1936 r. zmodernizowano urządzenia młyńskie, m. in. wybudowano betonowy upust i pogródki, założono nowe koło podsiębierne. Młyn został rozebrany w czasie II wojny światowej, a pozostałością po nim są betonowe pogródki.

W Wólce Pieczącej, na rzece Rządzy, był zlokalizowany młyn wodny z foluszem, należący do dóbr królewskich. Napędzany był dwoma kołami wodnymi i jednym foluszowym. Młyn istniał prawdopodobnie do końca XVIII w. Z wyposażenia tego młyna zachował się uszkodzony kamień młyński z granitu.

W połowie XIX w. została założona huta szkła w Libertowie, przez właściciela dóbr Ładziń Jerzego Liberta. Według Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 5, 1884, s.202, huta zatrudniała 35 robotników i produkowała za 21000 rubli srebrem. Huta była czynna do około 1890 r. Niektóre wyroby, jak np. ozdobne buteleczki, posiadały na dnie wypukły napis: „Libertów”. Przy hucie było wybudowane osiedle mieszkaniowe dla hutników, złożone z kilku domów jednorodzinnych z ogródkami. Do dnia dzisiejszego po hucie pozostały w lesie i na jego skraju, gruzowiska oraz niewielkie hałdy odpadów produkcyjnych, głównie butelek ze szkła różnokolorowego: zielonego, białego, fioletowego.

W 1907 r. w Ładzinu została założona przez inż. Romana Maxa, Fabryka Potęgowników Ogrzewania do Pieców i Suszarń oraz Odlewnia Żeliwa i Fabryka Maszyn. W fabryce zatrudniano ok. 30 pracowników. Na wyposażeniu fabryki był silnik naftowy o mocy 15 KM. Jako surowiec odlewniczy używany był złom żelazny z dodatkiem rudy darniowej i glinki wapiennej, pozyskiwanych w okolicach Rudy Czernik, gm. Strachówka i Osęczyzny, na granicy gm. Dobre i Stanisławowa. Po kilku latach działalności, fabrykę zamknięto.

Niezwykle interesującym obiektem przemysłowym jest młyn z otaczającym założeniem przestrzennym w Łęce na rzece Czarnej, zwany Strychowizna (dawniej Stryjkowizna). Młyn ten możemy traktować jako zabytek techniki w pełnym tego słowa znaczeniu, gdyż w całości zachowało się w nim, oryginalne przedwojenne wyposażenie. Pierwotnie istniał tu młyn drewniany, który spłonął. Na jego miejscu wzniesiono w 1932 r. młyn murowany, istniejący do dnia dzisiejszego. Należy on do obiektów średniej wielkości i charakteryzuje się funkcjonalnymi rozwiązaniami, co do rozmieszczenia poszczególnych urządzeń i maszyn młyńskich. Trzeba podkreślić, że do dnia dzisiejszego, zachowało się w oryginalnym stanie całe założenie młyńskie, tj. budynek młyna, wyposażenie wewnętrzne i zewnętrzne, układ wodny ze stawem, groblą, pogródkami i upustami. Pewne zniszczenia urządzeń zewnętrznych spowodowały powodzie, które nawiedzają założenie młyńskie bardzo często. Obecnie młyn jest nieczynny.

Pierwotnie do napędu młyna służyła turbina wodna, stojąca, „Francisa” o mocy 12 KM, zamontowana w komorze turbiny przy ścianie szczytowej. Napęd od turbiny przenoszony był za pomocą wału z przekładnią trybowo-pasową. Później, po wybudowaniu specjalnego pomieszczenia od strony północno-zachodniej, wstawiono potężny silnik spalinowy na olej napędowy, Deutz niemieckiej firmy: Motorenfabrik Deutz,

Aktiengesellschaft, Nr 131756, Koln-Deutz, o mocy 25 KM. Napęd z silnika na maszyny i urządzenia młyńskie był przenoszony za pomocą przekładni pasowej z parcianymi pasami i dalej na pędnię główną. W latach 60-XX w., obok silnika spalinowego, zamontowano silnik elektryczny niemieckiego koncernu: AEG na prąd 380 V, o mocy 15 kW. Zaniechano wtedy używania silnika spalinowego, a wykorzystywany był mniej kłopotliwy silnik elektryczny.

Wewnątrz urządzenia i maszyny młyńskie rozmieszczono na trzech kondygnacjach. W kondygnacji przyziemnej, po lewej stronie ustawiono wialnię ręczną, a po prawej stronie wagę dziesiętną i windę poruszaną ręcznie za pomocą kół pasowych, pasów oraz łańcucha do którego mocowano worki ze zbożem wciągane na górę. Niezwykle ważnym elementem drewnianej konstrukcji wnętrza obiektu jest belka zwana tramem, biegnąca wzdłuż ścian szczytowych, pośrodku dolnej kondygnacji budynku. Na tramie wsparto belki stanowiące konstrukcję podłogi górnej kondygnacji, właściwie półpiętra zwanego pudem. Na półpiętro prowadzą szerokie drewniane schody, gdzie na drewnianej podłodze położonej nad częścią dolnego pomieszczenia przy ścianie szczytowej od strony rzeki, zamontowano szereg maszyn i urządzeń młyńskich. Po lewej stronie, od wnętrza pomieszczenia, ustawiony jest mlewnik walcowy (złożenie walców) popularnej firmy: A. Kryzel i J. Wojakowski, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza w Radomsku, Nr 292, rok produkcji: 1930. Dalej znajduje się łuszcarka automatyczna „Mars”, służąca jako perlak, firmy: G. Kulik, Fabryka Maszyn i Kamieni Młyńskich w Lublinie, ul. Wesoła 20, Oddział w Wilnie, ul. Mickiewicza 9, Nr: 851 Po przeciwnej stronie, przy ścianie szczytowej ustawione są maszyny i urządzenia do czyszczenia zboża: dwie rafki, magnes, tryjer, łuszcarka szmerglowa. Po prawej stronie schodów ustawiony jest drugi mlewnik walcowy firmy: Braunschweigische, Muhlenbau-Anstalt, amme, Giesecke & Konegen, Brunschweig, Nr 490. Obok złożono zdemontowane kamienie młyńskie tzw. „Francuzy”.

Kondygnacja najwyższa, tj. poddasze, oddzielona jest nad całym niższym pomieszczeniem drewnianym pułapem. Na tej kondygnacji został zamontowany jeden pytel sześciograniasty o bardzo dużych gabarytach, jak na tak niewielki młyn, służący do odsiewania mąki. Pod odsiewaczem ustawiono skrzynie do odbioru mąki różnej jakości. Wszystkie te urządzenia łączą elewatory ślimakowe i kubelkowe, "szeneki", rury spustowe.

Warto też wspomnieć, że we młynie zachowało się szereg różnych urządzeń, maszyn i sprzętów, takich, jak: wiertarka ślusarska stołowa, imadło kowalskie, warsztat stolarski, zapasowe ślimacznice do elewatorów, taczki młyńskie, szufle.

5.2.8. Cmentarze

Do końca XVIII wieku, zmarłych chowano na cmentarzach przykościelnych. Później, ze względów higienicznych, zaczęto zakładać nekropolie poza miejscowościami. Nowe cmentarze, planowane na rozległych przestrzeniach na wzór ogrodów ze szpalerami drzew pozwalały również na wystawianie indywidualnych nagrobków. Do tego typu obiektów należy

cmentarz parafialny w Stanisławowie. Wizytacja parafii w 1837 r. odnosi się również do stanisławowskiej nekropolii w ten sposób: „Cmentarz z przeznaczeniem do chowania zmarłych obejmujący w 1837 r. 30 sążni ogrodzony parkanem, położony był wśród pól uprawnych w niewielkim oddaleniu od kościoła na północny wschód”.

Założony został na planie prostokąta i był wielokrotnie powiększany, najpierw w kierunku zachodnim i południowym, a ostatnio w kierunku wschodnim. Najstarsza część cmentarza jest ogrodzona murem z cegły palonej i otynkowanym. Kompozycja cmentarza oparta jest na układzie regularnych alejek. Aleja główna wiedzie od bramy wjazdowej w kierunku północno-wschodnim, a następnie załamuje się w kierunku północnym. Równoległe do niej przebiega aleja od strony zachodniej. Te dwie aleje poprzecinane są alejkami pod kątem prostym. Kwatery są nieregularne, o dość czytelnym zarysie. Na obszarze cmentarza występuje starodrzew liściasty: brzozy, jesiony, dęby, kasztanowce, lipy, robinie akacjowe. Najstarsze nagrobki niezbyt licznie zachowane do dnia dzisiejszego, wykonane zostały z piaskowca, granitu, żeliwa. Posiadają one różnorodne formy, są wśród nich m. in. przedstawienia figuratywne, stele, krzyże stylizowane na pnie drzew z obciętymi konarami, krzyże na wysokich cokołach z żeliwa lub kutego żelaza, płyty nagrobne poziome, obeliski. Oprócz wykonawców miejscowych, nagrobki wykonywały również warsztaty warszawskie, np. piaskowcowy pomnik nagrobny Tomasza Wojtyńskiego jest sygnowany przez firmę Chodzikiego i Osińskiego z Warszawy, ul. Dzika 72.

Do nagrobków o znacznych wartościach estetycznych i historycznych należą: mogiła żołnierzy Wojska Polskiego, poległych 12 września 1939 r. oraz nagrobki:

- Wandy i Aleksandra Liebertów, zm. 1863 r.; - Marii ze Świeżaczyńskich Nizińskiej, zm. 1872 r.; - Michała Królikowskiego, zm. 1875 r.; - Floriana Cudnego, zm. 1881 r.; - Agnieszki ze Skuzów Araszkiewicz, zm. 1893 r.; - Anny z Komierowskich Ulatowskiej, zm. 1894 r.; - Janusia Prądyńskiego, zm. 1888 r.; - hr. Alojzego Prądyńskiego, zm. 1899 r.; - Witalisa Radońskiego, zm. 1900 r.; - Tomasza Wojdyńskiego, zm. 1900 r.; - Ludwika z Kostrzębskich Skuzy, zm. 1902 r.; - Wiktorii Bińkowskiej, zm. 1904 r.; - Walentego Jackiewicza, zm. 1894 r.; - Marianny Marczak, zm. 1913 r.; - Franciszki z Zaleskich Masłowskiej, zm. 1916 r. i Andrzeja Masłowskiego, zm. 1927 r.; - Katarzyny z Rozbickich Gawron, zm. 1917 r.; - Wojciecha Kaima, zm. 1917 r.; - Józefy Gryz, zm. 1918 r.; - Jacentego Kowalczyka, zm. 1921 r.

Ratowania cennych nagrobków podjęło się Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne. W latach 2012 - 2014, z funduszy zebranych na kweście oraz dotacji Lokalnej Grupy Działania, Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne przeprowadziło renowację czterech nagrobków wpisanych do rejestru zabytków:

- Franciszki z Zaleskich Masłowskiej i Andrzeja Masłowskiego, zm. 1916 i 1927;
- Ludwika z Kostrzębskich Skuzy, zm. 1902 r.;
- Witalisa Radońskiego, zm. 1900 r.;
- Katarzyny z Rozbickich Gawron, zm. 1917 r.

Zdjęcia ukazujące przebieg prac konserwatorskich w/w nagrobka rodziny Masłowskich, zostały zamieszczone w „Roczniku Stanisławowskim”, z.1, 2013 r.

Do skromnych cmentarzy wiejskich zaliczany jest cmentarz parafialny w Pustelniku. Cmentarz datowany na I poł. XIX w. został założony na planie prostokąta i był wielokrotnie powiększany. Starsza część cmentarza ogrodzona jest murem z dużych łupanych kamieni polnych. Wzdłuż cmentarza, przez jego środek przebiega aleja główna. Równolegle do niej wytyczona została aleja przechodząca przy murze ogrodzeniowym od strony północno-wschodniej. Alejki boczne przecinające pod kątem prostym aleje wzdłużne są nieregularne i częściowo zanikające. Wśród drzewostanu cmentarnego na uwagę zasługują: sosny, robinie akacjowe, a przede wszystkim grupa dębów osiągających wymiary drzew pomnikowych. Nagrobki występujące na cmentarzu reprezentują typy i formy podobne, jak wspomniane na nekropoli stanisławowskiej.

Na cmentarzu znajduje się mogiła żołnierzy Wojska Polskiego poległych w czasie II wojny światowej oraz mogiła 17-letniego Bohdana Tukałto, który zginął z rąk hitlerowców 24 kwietnia 1944 r. W tym miejscu należy też wspomnieć o mogile Tadeusza Sawiniuka, żołnierza Armii Krajowej, więźnia Sybiru, zm. 1990 r. i Zofii Sawiniuk, sanitariuszki Armii Krajowej, zm. 2001 r.

Do innych nagrobków o znacznych wartościach estetycznych i historycznych, należą:

- Maryanny z Humnickich Wnorowskiej, zm. 1856 r.; - Onufrego Szabuniewicza, zm. 1864 r.
- Konstancji z Sierzputowskich Szabuniewicz, zm. 1871 r.; - Albina Józefa Kuleszy, zm. 1872 r.; - Tekli z Zgubowskich Budynowicz, zm. 1887 r.; - Jana Cypryana Olędzkiego, zm. 1905 r.;
- Seweryna Dąbrowskiego, zm. 1906 r.; - Teofili z Tacikowskich Kraszewskiej, zm. 1912 r.; - Ignacego i Marii Kisielewskich, zm. 1916 i 1918 r.; - Rocha Wróbla, zm. 1912 r.; - Wojciecha Popławskiego, zm. 1919 r.; - Józefa Popławskiego, zm. 1922 r.; - rodziny Masłowskich, zm. 1924 r. i 1945 r.;

Również na cmentarzu w Pustelniku, Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne, prowadzi akcję ratowania cennych nagrobków. W 2014 roku, Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne, z funduszy zebranych na kweście, przeprowadziło renowację bardzo zniszczonego nagrobka Maryanny z Humięckich Wnorowskiej, wpisanego do rejestru zabytków. Jego zdjęcie ukazujące stan zachowania nagrobka przed konserwacją i po konserwacji, zostało zamieszczone w „Roczniku Stanisławowskim”, z. 2, 2014 r.

Wspomnieć też należy o nagrobku rodziny Arkuszewskich, usytuowanym przy kościele parafialnym w Pustelniku. Wykonany jest z czerwonego i szarego granitu, na pocz. XX w. Reprezentuje typ krzyża w ramie, sprawiając monumentalne wrażenie. W centrum znajduje się gładki krzyż łaciński z czerwonego granitu. Otoczony jest ramą z prostopadłościennych bloków szarego granitu po bokach i formą dwuspadowego daszku nad krzyżem. Przed krzyżem położono płytę poziomą z czerwonego granitu, na której wykuto inskrypcję dotyczącą zmarłych z rodziny Arkuszewskich.

Do II wojny światowej funkcjonował w Stanisławowie cmentarz żydowski, położony na zachodnim krańcu miejscowości, przy drodze prowadzącej do Poświętnego. Cmentarz został zniszczony przez Niemców w czasie II wojny światowej, macewy i kamienie nagrobne użyto do budowy okolicznych dróg. Dziś dawne rozplanowanie i układ przestrzenny cmentarza jest zatarty, a jego teren porasta las i krzewy.

5.2.9. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne od stuleci stanowią charakterystyczny element w krajobrazie polskich miast i wsi. Wznoszono je w różnych miejscach: przy skrzyżowaniach i na rozstajach dróg; na miedzach i granicach pól i wsi; przy wjazdach do zespołów rezydencjonalnych; w przydomowych ogródkach; jako upamiętnienie bitew i na bezimiennych grobach żołnierskich; w miejscach cudownych objawień; itp.

Na terenie gminy też spotykamy się z kapliczkami wzniesionymi w różnych intencjach. W Papierni, przy mostku na rzeczce Rządzy, Julianna Gajewska ufundowała kapliczkę w 1922 r., w podzięce za szczęśliwy powrót syna z wojny polsko-bolszewickiej. W tej samej intencji Feliks Wypustek, właściciel młyna w Ołdakowiznie, wznosił w 1921 r. kapliczkę na swojej posesji przy osadzie młynarskiej. Interesującą pod względem architektonicznym kapliczkę wzniesiono w 1949 r. w Czarnej przy drodze do Mińska Mazowieckiego. Według opowiadań miejscowej ludności, w czasie II wojny światowej, podczas bombardowania zginęła mała dziewczynka, która została pochowana w miejscu, gdzie po wojnie wzniesiono kapliczkę. W Choinach, miejscowe Koło Łowieckie przekazało mieszkańcom pewną sumę pieniędzy, za które w latach 20-XX w. ufundowano kapliczkę przy drodze przez wieś w intencji dobrych i bezpiecznych polowań. W Lubominie mieszkańcy wzniesili kapliczkę bezpośrednio po wybuchu I wojny światowej w intencji ocalenia mieszkańców i wioski. W Pustelniku parafianie z proboszczem ustawili przy kościele w 1919 roku, figurę Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, w celu oddalenia klęsk i chorób.

Wznoszone kapliczki posiadają różnorodne formy. Kapliczka w Wólce Wybranieckiej, choć niewielka wymiarowo należy do obiektów kubaturowych o pełnym programie budowlanym, ponieważ posiada pomieszczenie wewnętrzne, do którego wchodzi się przez drzwi. Wzniesiona została w latach 20-XX w. z cegły palonej i otynkowana. W tego typu kapliczkach zwykle we wnętrzu umieszczony jest ołtarzyk z obrazem osoby boskiej, świętego lub figurką.

Inny rodzaj kapliczek reprezentują niezmiernie duże kubaturowo, neogotyckie obiekty z Lubomina nr I i Ładzynia. Nie posiadają one wnętrza do którego się wchodzi, a jedynie pomieszczenia dostępne oknem, w których umieszczono figury Matki Boskiej Różańcowej na cokole. Kapliczka z Lubomina nr I pochodzi z 1914 r. Została wybudowana z cegły palonej i częściowo otynkowana. Wzniesiona na planie kwadratu. Bryła w typie kapliczki

arkadowej, z trzema arkadami o prostokątnych otworach okiennych zakończonych ostrołukowo. Kapliczka z Ładzynia, datowana na 1905 r., murowana i otynkowana, posiada formę apsydy otwartej poprzez frontalny prostokątny otwór zakończony ostrołukowo. Wyżej szczyk z malowaną postacią Chrystusa, zwieńczony metalowym ażurowym krzyżem. Na cokole ustawiono figurę Matki Boskiej Różańcowej.

Mniejsze formy posiadają murowane z cegły kapliczki w Cisówce i Pustelniku. Wzniesione w formie czworobocznych filarów z pomieszczeniami dostępnymi otworami okiennymi. Wewnątrz umieszczono figury Matki Boskiej. Kapliczka z Pustelnika, ostatnio otynkowana, posiada jedną kondygnację. Bardziej okazała kapliczka z Cisówki, wzniesiona w 1943 r. posiada dwie kondygnacje. Kapliczka ta zachowała się do dzisiaj w oryginale, i ze względu na duże wartości kulturowe, została wpisana do rejestru zabytków województwa mazowieckiego. Po znacznych zniszczeniach spowodowanych warunkami atmosferycznymi, została odrestaurowana przez Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne w Stanisławowie, z funduszy własnych, składek miejscowej społeczności i wsparciu finansowym Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Do grupy podobnych do siebie kapliczek słupowych należą obiekty zlokalizowane w Choinach, Papierni, Lubominie nr II, Ołdakowiznie. Są to kapliczki datowane na 1 ćw. XX w., wzniesione na planie prostokąta, jednokondygnacyjne z szerszym cokółem w przyziemiu, posiadające wnęki, w których ustawiono figurki Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej. Nakryte daszkami dwuspadowymi (Choiny), czterospadowymi (Lubomin i Papiernia) i krzyżującymi się dwuspadowymi (Ołdakowizna). Wszystkie w zwieńczeniu posiadają krzyże kute z żelaza.

Figury reprezentowane są przez piaskowcowe i polichromowane posągi Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej i Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Pustelniku oraz Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej w Zawiesiuchach. Figura w Pustelniku z 1919 r., usytuowana jest przy kościele parafialnym, od strony prezbiterium. Ustawiona na prostopadłościennym cokole, na którym w górnej części umieszczono metalową tabliczkę z nadaną inskrypcją.

Najliczniej na terenie gminy występują krzyże przydrożne. Wykonane są z różnych materiałów: kamienia, metalu, betonu, drewna. Te kamienne czy metalowe posiadają najczęściej formę wielostopniowego cokołu, na którym osadzony jest krzyż. Na cokołach występują też małe wnęki na umieszczenie przedstawienia świętego, jak np. w Retkowie z 1924 roku, czy Cisówce z 1931 roku. Często też posiadają inskrypcje wykuwane bądź odlewane na metalowych tabliczkach wotywnych oraz informacje o fundatorach. Wymownym obiektem w tej grupie zabytków jest krzyż w miejscowości Porąb, usytuowany na rozstaju dróg, przy posesji nr 16. Krzyż został wykuty z żelaza i osadzony na wysokim, wielostopniowym granitowym cokole. W górnej części wykuto prostokątną płycinę z małym krzyżem łacińskim, natomiast niżej ludowy w formie i treści napis: „*Jezu Boże/ Ukrzyżowany/ zmiłuj się/ nad nami/ d: 15 IV R. 1900*”. Bardzo podobny do niego krzyż i z taką samą wykutą inskrypcją, zlokalizowany jest przy leśnej drodze w miejscowości Katarzynów. W tej grupie

zabytków na wyróżnienie zasługuje metalowy krzyż usytuowany przy drodze ze Stanisławowa do Sokóła. Krzyż został osadzony na granitowym cokole, w podstawie którego wykuto napis: „FUNDATOR/ ANTONI ŻÓŁTEK/ DNIA 30 CZERW./ 1899 R.” Do charakterystycznych obiektów należy krzyż fundacji małżeństwa Szulskich z 1899 roku, ustawiony na posesji przy ul. Siedleckiej 15 w Stanisławowie. Posiada prostopadłościenny cokół na wielostopniowej podstawie. Krzyż żeliwny z ozdobnymi gałkami na zakończeniach ramion i figurą ukrzyżowanego Chrystusa w centrum. Cokół dekorowany w górnej części wypukło wykutym wieńcem z gałązek laurowych, wewnątrz którego umieszczono ryngraf z przedstawieniem Matki Boskiej Częstochowskiej.

5.2.10. Miejsca pamięci poza cmentarzami

Do miejsc szczególnie upamiętnionych należy pomnik poświęcony poległym w walkach o niepodległość w latach 1914-1920, usytuowany obecnie na Rynku przy zabytkowym zajeździe. Dla narodu polskiego w okresie I wojny światowej zarysowała się możliwość odzyskania niepodległości. W walkach o wyzwolenie ojczyzny wzięło udział wielu obywateli, wielu z nich poległo. Ofiara krwi nie poszła na marne, Polska została wskrzeszona w 1918 r. Jednakże niedługo cieszyła się wolnością, bowiem w 1920 r. najechały ją wojska bolszewickie. Wojna polsko-bolszewicka w 1920 r., miała olbrzymie znaczenie dla organizującego się po ponad 120 – letniej niewoli państwa. Dzięki bohaterstwu i niesamowitej wprost ofiarności całego społeczeństwa, walka o niepodległość Polski zakończyła się sukcesem. Dla upamiętnienia tych walk oraz ku czci w nich poległych, miejscowe społeczeństwo wystawiło w Stanisławowie pomnik. Został wzniesiony w 1938 roku we wschodniej części miejscowości, na Rynku Piaskowym. Rynek ten został zlikwidowany w latach 40-XX w., w trakcie komasacji gruntów miasta i pomnik znalazł się na prywatnej działce. Z tego powodu w latach 80-XX w., dokonano translokacji pomnika w obecne miejsce, a w 2008 r. został on zmodernizowany z wiernym zachowaniem kształtu i gabarytów. Pomnik posiada modernistyczną formę pionowej ścianki ujętej po bokach niższymi i płytszymi ściankami. Ustawiony jest na prostopadłościennym cokole, z przylegającymi do niego półkoliście wykrojonymi niskimi murkami. Na ściankach bocznych umieszczono daty: 1914 i 1920. Na ścianie środkowej u góry umieszczono orła w koronie, a niżej wyryto inskrypcję informującą, komu jest poświęcony monument oraz o jego fundatorach: ” W/ WALKACH/ O/ NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY/ W/ LATACH 1914 – 1920/ POLEGŁYM NA POLU CHWAŁY/ OBYWATELOM GM. STANISŁAWÓW/ POMNIK TEN UFUNDOWANO/ Z INICJATYWY MIEJSCOWEGO KOŁA/ OGÓLNEGO ZWIĄZKU PODOF. REZERWY/ PRZY OFIARNOŚCI SPOŁECZEŃSTWA GM./ STANISŁAWÓW/ DNIA 15 SIERPNIA 1938 R./ POMNIK ZREKONSTRUOWANO W 2008 R.”

Również na Rynku w Stanisławowie, naprzeciw Urzędu Gminy, ustawiono w 1984 r.

pomnik poświęcony poległym w walce z faszyzmem w latach 1939-1945. W czasie II wojny światowej, na terenie gminy Stanisławów, poniosło śmierć w walce z niemieckimi faszystami wielu żołnierzy, m. in. w dniu 12 września 1939 r., polegli tu nieznani żołnierze Wojska Polskiego, których pochowano na miejscowym cmentarzu we wspólnej mogile. Niezliczone są też ofiary wśród ludności cywilnej. Aby zachować i uczcić pamięć wszystkich poległych, miejscowe społeczeństwo wzniosło pomnik. Monument wykonano z olbrzymiego granitowego głazu narzutowego, na którym umieszczono inskrypcję z odlanych w brązie liter: „ POLEGŁYM W WALCE Z FASZYZMEM/ W LATACH 1939 – 1945/ SPOŁECZEŃSTWO/ GMINY STANISŁAWÓW 1984”.

W Ładzyniu przy drodze Mińsk Mazowiecki – Łochów, zlokalizowany jest pomnik upamiętniający 10-tą rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Wykonany jest z dużego głazu narzutowego, zwężającego się ku górze i wygładzoną ścianką od frontu. Na ścianie tej w prostokątnym obramieniu ze ściętymi górnymi rogami, wgłębnie wykuto inskrypcję: „ ROK 1928./W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/ WSKRZESZENIA PAŃSTWA/ POLSKIEGO/ GMINA ŁADZYŃ”.

W Ładzyniu, obok pomnika poświęconego odzyskaniu niepodległości, ustawiono pomnik upamiętniający śmierć żołnierza Armii Krajowej p. por. Jana Szarka. Pomnik posiada formę pionowej skałki z czerwonego granitu z wyszlifowaną płaszczyzną od frontu. Na niej, w prostokątnej ramce umieszczono u góry po lewej stronie krzyż, po prawej stronie orzełek z koroną zamkniętą, u dołu po lewej stronie emblemat z symbolem Polski Walczącej a w centrum inskrypcję: ” 1920 – 1944/ p. por. Jan SZAREK ps. „KARNOT”/ Z OSADY SIENNICA BOHATERSKI/ ŻOŁNIERZ ARMII KRAJOWEJ/ POLEGŁ 8.03.1944 r. W ŁADZYNIU/ W POTYCZCE Z ŻANDARMERIA/ NIEMIECKĄ/ SPOŁECZEŃSTWO I TOWARZYSZE BRONI/ Z OBWODU AK „MEWA – KAMIEN”/ W MIŃSKU MAZOWIECKIM/ SIERPIEŃ 1998 ROK”.

Są na terenie gminy tablice pamiątkowe dotyczące walk o wyzwolenie ojczyzny w czasie II wojny światowej, które nie podlegają umieszczeniu ich w gminnej ewidencji zabytków, jednakże warto wymienić w jakich miejscowościach się znajdują:

- Stanisławów - na ścianie budynku GOK – tablica poświęcona ofiarom poległym w walce z faszyzmem i hitleryzmem w latach 1939 – 1945.
- Stanisławów - w kruchcie kościoła parafialnego – tablica poświęcona żołnierzom AK z Podśrodka Stanisławów, którzy polegli w walce z okupantem w latach 1939 – 1945 oraz zmarłym po wyzwoleniu.
- Suchowizna - na ścianie domu państwa Toczaków – tablica upamiętniająca żołnierzy AK zamordowanych przez Niemców 24 lipca 1944 r.
- Pustelnik - w kościele parafialnym – tablica ku czci żołnierzy AK Ośrodka Pustelnik - Stanisławów, którzy polegli w walce z okupantem w latach 1939 – 1945 oraz zmarłym po wyzwoleniu.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego znajdują się obiekty zabytkowe z terenu gminy Stanisławów.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków nieruchomych został przedstawiony w tabeli nr 2.

Tabela nr 2

Lp	Miejscowość	Obiekt, materiał i datowanie	Nr i data rejestru
1.	Stanisławów	Układ urbanistyczny, XVI – XIX wiek.	A – 36/37 z dn. 28.02.1955 r.
2.	Stanisławów	Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela i św. Stanisława Biskupa, mur., ok. 1530 r.	A – 127 z dn. 09.06.1958 r.
3.	Stanisławów	Zajazd, obecnie GOK, mur., XIX wiek.	A – 36/37 z dn. 28.02.1955 r.
4.	Stanisławów	Pozostałości parku dworskiego przy nieistniejącym dworze, 1 poł. XIX w.	A – 277 z dn. 29.08.1980 .

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków ruchomych województwa mazowieckiego znajdują się obiekty zabytkowe z terenu gminy Stanisławów, stanowiące wyposażenie kościołów parafialnych: pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, w Pustelniku i pw. św. Jana Chrzciciela i św. Stanisława BM w Stanisławowie. Ponadto w tej grupie zabytków znajdują się małe formy architektoniczne, jak: kapliczki, nagrobki i pomniki.

Wykaz obiektów ujętych w rejestrze zabytków ruchomych został przedstawiony w tabeli nr 3.

Tabela nr 3

Lp	Miejscowość	Obiekt, miejsce przechowywania i datowanie	Nr i data rejestru
1.	Cisówka	Kapliczka przydrożna, murowana, z 1943 roku	B – 222 z dn. 09.12.2009 r.
2.	Pustelnik	Wyposażenie kościoła pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, 9 obiektów, 2 poł. XVI – 2 poł. XIX wieku.	B – 20/44 z dn. 23.06.1970 r.

3.	Pustelnik	1 nagrobek z cmentarza parafialnego, pocz. XX w.	B - 328 z dn. 09.11.2012 r.
4.	Pustelnik	2 nagrobki z cmentarza parafialnego, 2 poł. XIX wieku.	156/2017 z dn. 21.02. 2017 r.
5.	Stanisławów	Wyposażenie kościoła pw. św. Jana Chrzciciela i św. Stanisława BM, 6 obiektów, 2 poł. XVII – 1 poł. XIX wieku.	B - 23/48, z dn. 27.06.1970 r.
6.	Stanisławów	Wyposażenie kościoła pw. św. Jana Chrzciciela i św. Stanisława BM, 7 obiektów, XIX/XX wiek.	B – 175 z dn. 15.12.1986 r.
7.	Stanisławów	Wyposażenie plebanii przy kościele pw. św. Jana Chrzciciela i św. Stanisława BM, 1 obiekt, poł. XIX wieku.	B – 120/300, z dn. 25.09.1970 r.
8.	Stanisławów	4 nagrobki z cmentarza parafialnego, 1 ćw. XX w.	B - 314 z dn. 27.02.2012 r.
9.	Stanisławów	3 nagrobki z cmentarza parafialnego, 2 poł. XIX wieku.	B - 356 z dn. 25.06. 2013 r.

5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa mazowieckiego nie zostały ujęte stanowiska archeologiczne z terenu gminy Stanisławów.

5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe

Na terenie gminy Stanisławów nie figurują obiekty uznane jako pomniki historii ani parki kulturowe.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

W gminie Stanisławów Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Stanisławów, został przedstawiony w załącznikach: nr 1 i nr 2 do Programu opieki nad zabytkami gminy Stanisławów na lata 2017 – 2020.

5.5. Obiekty prawnie chronione i wpisane do rejestru pomników przyrody

Na terenie gminy znajduje się jeden obszar chroniony zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody. Jest to specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa) w ramach sieci Natura 2000: Torfowisko Czernik. Zajmuje powierzchnię 53,8 ha. Znajduje się w zwartym kompleksie leśnym zwanym Czernikiem, położonym w północnej części gminy. Obszar obejmuje dwie bezodpływowe zatorfione niecki, z których jedna położona jest w granicach gminy Stanisławów

Na terenie Gminy Stanisławów znajdują się pomniki przyrody ujęte w rejestrze pomników przyrody powiatu mińskiego, które przedstawiono w tabeli nr 4.

Tabela nr 4

Wykaz pomników przyrody z terenu gminy Stanisławów					
Lp.	Podstawa prawna i publikacja	Lokalizacja	Obiekt poddany ochronie	Obwód	Wys.
1.	Rozporządzenie Nr 25 Wojewody Mazowieckiego z dnia 31 lipca 2009 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. 2009, Nr 124, poz. 3640)	Łęka, Nadleśnictwo Drewnica, Leśnictwo Łęka, oddz. 2a	Dąb Szypułkowy Quercus robur	460 cm	28 m
2.	Rozporządzenie Nr 25 Wojewody Mazowieckiego z dnia 31 lipca 2009 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. 2009, Nr 124, poz. 3640)	Szymankowszczyzna przy świetlicy wiejskiej nr ew. dz. 68	Topola biała Populus alba	418 cm	26 m
3.	Rozporządzenie Nr 25 Wojewody Mazowieckiego z dnia 31 lipca 2009 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. 2009, Nr 124, poz. 3640)	Zalesie, na posesji prywatnej Józefa Kaim nr ew. dz. 249/31.	Dąb szypułkowy Quercus robur	340 cm	20 m

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Wśród zabytków z terenu gminy Stanisławów szczególne znaczenie posiada kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela i św. Stanisława Biskupa Męczennika w

Stanisławowie. Reprezentuje wielkie wartości, przestrzenne, architektoniczne i estetyczne. Pełnił wyraźną dominantę układu przestrzennego Stanisławowa i stanowił zamknięcie osi widokowej traktu lubelskiego przecinającego gościniec warszawski. Rozwiązania architektoniczne kościoła są charakterystyczne dla późnej fazy gotyku. Wybudowany na planie prostokąta, zwrócony prezbiterium na wschód, jednonawowy z prezbiterium wydzielonym wewnątrz łukiem tęczowym. Posiadał chór wielki i mały, zakrystię i skarbiec. Zakrystia i skarbiec sklepione, umieszczone na przedłużeniu prezbiterium. Stosunkowo wertykalna fasada została wzmocniona masywnymi narożnikowymi skarpami. Oprócz wartości architektonicznych, kościół reprezentuje niezmiernie wysokie wartości historyczne, gdyż parafię w Stanisławowie erygował, na prośbę księcia Janusza III, biskup płocki, Rafał Leszczyński 6 października 1525 r.

Ważne miejsce wśród zasobu dziedzictwa kulturowego Stanisławowa zajmuje miejski układ przestrzenny. Jest on wymieniany w wielu publikacjach i podręcznikach uniwersyteckich, jako znakomity przykład lokacji miast na prawobrzeżnym Mazowszu, a zwłaszcza miast książęcych i królewskich, charakteryzujących się ogromnymi założeniami przestrzennymi. Rynek w Stanisławowie należał do największych rynków prawobrzeżnego Mazowsza. Jego wymiary wynosiły 130 m x 160 m. (Dla porównania rynek Warszawy 70 m x 90 m). W Stanisławowie obszar targowy składał się z dwóch rynków: Rynku Głównego i położonego na południe od tegoż rynku, mniejszego zwanego Zielonym lub Piaskowym, spełniającego zapewne funkcje pomocnicze. Układ sieci komunikacyjnej utworzył regularną siatkę szachownicową, której centralny plac rynkowy znalazł się na głównej drodze handlowej. W siatkę ulic przecinającą się pod kątem prostym zostały wpisane regularne bloki zabudowy. Szesnastowieczne rozplanowanie Stanisławowa stało się podstawą jego urbanistycznego rozwoju we wszystkich następnych etapach, aż do czasu obecnego.

Z pewnością do obiektów o dużym znaczeniu dla gminy należy zaliczyć dawny zajazd, a obecnie siedzibę GOK. Budynek jest znakomicie eksponowany na płycie Rynku i budzi powszechne zaciekawienie swoimi rozwiązaniami architektonicznymi. Posiada interesującą sylwetkę charakterystyczną dla klasycystycznych budowli użyteczności publicznej z 1 poł. XIX wieku. Wzniesiony na planie litery „L”, z przedsionkiem od wschodu na osi krótszego skrzydła. Murowany z cegły i otynkowany, parterowy, na piwnicach sklepionych kolebkowo. Elewacje boniowane w poziome pasy, okna prostokątne zamknięte półkoliście. Dachy czterospadowe z lukarnami powiekowymi, pokryte blachą.

Ponadlokalną rangę posiada zespół dworski w Zawiesiuchach. Dwór posiada nietypową formę nawiązującą raczej do mieszczańskiej kamienicy niż do staropolskiej siedziby ziemiańskiej. Przy dworze rozciągają się na olbrzymim obszarze stawy hodowlane. Wielkim atutem tego miejsca jest to, że w dworze przebywała znana pisarka Zofia Nałkowska. Opisała ona majątek oraz interesującą historię właścicieli i ich rodziny w

pamiętnikach, które zostały opublikowane. Ponadto zorganizowany jest tu ośrodek „Farma Makedońskich”, organizator różnorodnych imprez rekreacyjnych dla osób w różnym wieku. Organizowane są tu zajęcia na łądzie, wodzie i powietrzu, urządzona jest tu największa w kraju miasteczko indiańskie mieszczące jednorazowo 200 osób.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Stan zachowania większości obiektów zabytkowych na terenie gminy Stanisławów nie budzi wiele zastrzeżeń. Zespół sakralny z murowanym kościołem, drewnianą dzwonnica, murowanym ogrodzeniem oraz murowaną plebanią w Stanisławowie jest należycie utrzymywany. Podobnie rzecz się ma z zespołem sakralnym w Pustelniku, zabytkowy kamienny parkan wokół kościoła, jak i murowana plebania z 1901 roku, nie wymagają prac renowacyjnych.

Dobrze utrzymywane są obiekty użyteczności publicznej, jak: dawny zajazd obecnie GOK w Stanisławowie; dawny czworak obecnie świetlica w Szymankowszczyźnie; strażnica strażacka w Szymankowszczyźnie.

Interesujący niegdyś park dworski w Stanisławowie, jest już dzisiaj w stanie szczątkowym, pozostało zaledwie kilka rozrzuconych po jego obrzeżach drzew liściastych. Jedynie aleja wiodąca do dworu jest lepiej zachowana i daje świadectwo świetności dawnego założenia rezydencjalnego. Jeszcze dzisiaj pomimo tak dużego zatarcia dawnego układu parkowego, można przy wsparciu funduszy zewnętrznych, dokonać rekonstrukcji założenia parkowego.

Niepokojącym zjawiskiem stają się prace remontowe obiektów prowadzone niezgodnie z wymogami konserwatorskimi. Często remonty i modernizacje budynków zabytkowych są prowadzone niewłaściwie. Z reguły usuwane są detale architektoniczne, takie jak: gzymsy, obramienia okien i drzwi, zmieniane są kształty dachów i rodzaj okładzin ścian, przez co obiekty tracą swe cechy stylowe. W licznych ostatnio modernizacjach związanych z wymianą okien, dostrzegamy zastępowanie dotychczasowych dwuskrzydłowych, wielopodziałowych na jednoskrzydłowe bez podziałów, co zaciera historyczny wygląd i specyfikę budynek.

Wielu zabiegów pielęgnacyjnych i konserwatorskich wymagają cmentarze parafialne w Stanisławowie i Pustelniku. Ich założenia kompozycyjne są zatarte, podział na kwatery nieczytelny, są porośnięte samosiewami krzewów i drzew oraz chwastami. Liczne zabytkowe nagrobki o indywidualnych interesujących kształtach oraz znacznych wartościach historycznych, architektonicznych i estetycznych, ulegają szybkiemu niszczeniu. Te najcenniejsze, wpisane do rejestru zabytków, są sukcesywnie restaurowane przez Stowarzyszenie Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne, ze środków własnych uzyskiwanych na kwestach przy

cmentarzach oraz przy pomocy finansowej Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Delegatury w Siedlcach. Gorsza sytuacja jest w przypadku cmentarza żydowskiego, po którym prawie nie ma śladu, jest zarośnięty drzewami i krzewami.

Kapliczki w znacznej większości są w dobrym stanie zachowania, pojedyncze obiekty wymagają jedynie bieżących napraw tynku bądź malatury. Okazała kapliczka w Cisówce, wpisana do rejestru zabytków, została odremontowana w 2015 roku przez wspomniane Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne. Miejsca pamięci są w należytym stanie, Na bieżąco dokonywane są zabiegi pielęgnacyjne i renowacyjne. Pomniki są zadbane i posiadają odpowiednią aranżację otoczenia.

Liczne zagrożenia dotyczą również dziedzictwa archeologicznego gminy. Najważniejszym czynnikiem zagrażającym stanowiskom archeologicznym jest głęboka orka prowadzona na obszarze stanowisk, czego efektem jest wyorywanie pojedynczych palenisk lub innych bliżej nieokreślonych artefaktów. Innym, zagrożeniem, jest eksploatacja piasków i żwirów bez wymaganego pozwolenia, mogąca doprowadzić do całkowitej destrukcji stanowiska. Ostatnio zaistniałym problemem jest rabunek stanowisk archeologicznych. Coraz częściej spotykamy się z dzikimi działaniami „poszukiwaczy skarbów” penetrujących stanowiska wykrywaczami metali.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona w tabeli nr 5.

Tabela nr 5

Analiza SWOT

<i>Mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Gminy Stanisławów</i>	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- niski stopień zanieczyszczenia środowiska, - położenie na ważnych szlakach komunikacyjnych, - bliskość miast: Warszawy i Mińska Mazowieckiego - korzystne połączenia gminy z dużymi miastami, - bogata historia i tradycja gminy oraz znaczne wartości niematerialne, - występowanie różnorodnych obiektów	- niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami, - niewystarczająca informacja na temat istniejących zabytków na terenie gminy, - brak wypracowanych programów opieki nad zabytkami z terenu gminy, - niewystarczająca promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki i agroturystyki,

zabytkowych, - dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: rowerowej i konnej, - funkcjonujące szlaki turystyczne piesze i rowerowe, - posiadanie gminnej ewidencji zabytków, - działający Gminny Ośrodek Kultury w Stanisławowie, organizator wielu imprez, - działające Stowarzyszenie Stanisławowskie Towarzystwo Historyczne, wydawca wielu publikacji oraz remontujące zabytkowe nagrobki i kapliczki, - działająca „Farmy Makedońskich w Zawiesiuchach - kultywowanie twórczości ludowej, - wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji i regionalizmu.	- słaba promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego, - duży koszt rewaloryzacji zabytków i brak środków na finansowania tego rodzaju zadań, - niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych, - brak wiedzy na temat źródeł i sposobów pozyskiwania środków na odnowę zabytków wśród właścicieli, - niska aktywność ludzi młodych w działaniach upowszechniających kulturę lokalną, - trudności finansowe właścicieli zabytków.
SZANSE	ZAGROŻENIA
- uwzględnienie potrzeb ochrony zabytków w dokumentach strategicznych i programowych gminy oraz w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, - wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe, - wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem i agroturystyką, - rosnące zapotrzebowanie na turystykę na obszarach położonych niedaleko aglomeracji miejskich, - zachowanie czystego środowiska przyrodniczego oraz wartościowego krajobrazu kulturowego, - korzystne warunki dla rozwoju turystyki i agroturystyki, - możliwość pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków z różnych źródeł,	- niski poziom świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy, - niedostateczne środki publiczne na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych, - brak dotowania przez Wojewódzkiego Konserwator Zabytków prac przy zabytkach znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków, - degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie nowej zabudowy nie nawiązującej do tradycji regionu, - brak profesjonalnej i ciągłej informacji o zabytkach, - brak oznakowania obiektów zabytkowych - trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami a zwłaszcza duża konkurencja o uzyskanie

- działalność w regionie Lokalnej Grupy Działania Ziemi Mińskiej, - budzenie świadomości kulturowo-histerycznej mieszkańców gminy (montaż tablic informacyjnych przy zabytkach, tworzenie ścieżek edukacyjnych, szlaków turystycznych pieszych i rowerowych), - promocja walorów krajobrazu kulturowego gminy, - rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.	- środków z Unii Europejskiej, - wzrost kosztów prac remontowo-konserwatorskich zabytków, - niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy, - niewystarczająca edukacja młodzieży o dziedzictwie kulturowym regionu, - obciążenie gminy nowymi zadaniami bez zabezpieczenia środków finansowych.
--	--

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron Gminy w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, określono następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego
2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy
3. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych. Jako kierunki działań realizacji Programu opieki nad zabytkami Gminy Stanisławów w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.
2. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.
3. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

4. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
5. Edukacja i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym gminy oraz rozszerzenie systemu informacji turystycznej
6. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.

Priorytet I:

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania	Zadania
Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków	- prowadzenie monitoringu i weryfikacji oraz aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków, - uzupełnianie informacji w kartach adresowych zabytków, - współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy aktualizowaniu GEZ, - wyłączenie z ewidencji wojewódzkiej obiektów nieistniejących, - dokumentowanie obiektów planowanych do rozbiórki wymaganymi kartami.
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	- wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego), - wspieranie badań naukowych dotyczących obiektów zabytkowych oraz historii regionu, - wspieranie badań archeologicznych na stanowiskach o dużych wartościach kulturowych.

Priorytet II:

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy

Kierunki działania	Zadania
	- opracowanie planów odnowy miejscowości oraz

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	miejscowych planów, szczególnie dla obszarów o dużym nasyceniu stanowiskami archeologicznymi, - dbałość o włączanie zagadnień ochrony zabytków przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, - konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną zaproponowaną w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, - respektowanie zlokalizowanych stanowisk archeologicznych oraz stref ochrony archeologicznej przy sporządzaniu dokumentów planistycznych, - dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych w tym iluminacja eksponowanych obiektów, - ochrona panoram oraz przedpoli widokowych zespołów zabytkowych oraz miejscowości o wartościach kulturowych, - realizowanie nowej zabudowy w harmonii z historyczną kompozycją układu przestrzennego, gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy.
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	- podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków, - rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych, - zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, ewidencjonowanie zabytków ruchomych), - bieżąca opieka nad miejscami pamięci narodowej, - przekazywanie właścicielom zabytków informacji o wszelkich możliwościach dofinansowania prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach, - doradztwo w przygotowaniu wniosków o dofinansowanie prac przy zabytku, - stosowanie zachęt prawnych i finansowych oraz pomocy publicznej dla inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, - współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego

	wynikających z działalności inwestycyjnej bądź penetracji stanowisk wykrywaczami metali przez osoby nieuprawnione.
--	--

Priorytet III:

Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunki działania	Zadania
Edukacja i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym gminy oraz rozszerzenie systemu informacji turystycznej	- wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej, - organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, - stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dot. najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy, - opracowanie tablic informacyjnych dotyczących. szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy, - wytyczenie nowych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, konnych, tras i ścieżek dydaktycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego gminy, - udostępnienie informacji o zabytkach gminy w Internecie.
Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.	- aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie gminy, - wspieranie działań instytucji kultury, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, - współpraca z mediami lokalnymi w dziedzinie promocji walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego, - wykorzystanie imprez masowych organizowanych w gminie oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego, - wydawanie i wspieranie publikacji: przewodników

	turystycznych, folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy.
--	--

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami gminy Stanisławów, wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

1) instrumentów prawnych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Stanisławów z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie w oparciu o przepisy:

- Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)
- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 672, ze zm.)
- Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 778, ze zm.)
- Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.)
- Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2016 poz. 2147)
- Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2255)
- Dokumentów wydawanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wynikających z przepisów ustawowych.

2) instrumentów finansowych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Stanisławów z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz. U. 2016, poz. 617) zwalniającej od podatku rolnego: grunty wpisane do rejestru zabytków, pod warunkiem ich zagospodarowania i utrzymania zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (Art. 12, ust.1, pkt.11)
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2016, poz. 716) zwalniającej z podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.).

- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (Dz. U. z 2015 r., poz. 86) ustalającej: zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków,
- rozważenie wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane właściwym utrzymywaniem tych obiektów,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich,
- rozważenie uchwalania dotacji dla właścicieli i posiadaczy obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków na realizację prac remontowo-konserwatorskich,
- korzystanie z formy współpracy między podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym, w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP), poprzez dzielenie ryzyka, wspólne korzystanie ze specjalistycznej wiedzy sektora prywatnego lub dodatkowego źródła kapitału. Zastosowanie formuły PPP umożliwia podział kosztów i ryzyka pomiędzy partnera publicznego i prywatnego, ułatwia realizację spraw administracyjno-proceduralnych. Dzięki szerszej ofercie zwrotnych instrumentów finansowych (m.in. pożyczek, poręczeń) będzie można wesprzeć więcej projektów realizowanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa.

Nadal finansowane będą inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, także projekty m.in. z dziedziny kultury, zatrudnienia, edukacji czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Wsparcie otrzymają projekty związane z kompleksową rewitalizacją (w tym rewitalizacją społeczną), ekologicznym transportem, gospodarką niskoemisyjną.

3) instrumentów koordynacji, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Stanisławów z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, programach ochrony środowiska;
- współpraca z organizacjami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- współpracę z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków – Delegaturą w Siedlcach w odniesieniu do wszelkich

działań podejmowanych przez samorząd gminy Stanisławów dotyczących zagadnień z zakresu szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego istniejącego na obszarze gminy.

4) instrumentów społecznych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Stanisławów z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- działania edukacyjne promocyjne
- współdziałanie z organizacjami społecznymi
- działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

5) instrumentów kontrolnych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Stanisławów z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- bieżącą aktualizację gminnej ewidencji zabytków
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

W celu efektywnego monitorowania przyjęto wskaźniki służące ocenie wdrażania Programu opieki nad zabytkami gminy Stanisławów:

- Liczba zweryfikowanych kart adresowych gminnej ewidencji zabytków.
- Liczba wykonanych kart ewidencyjnych dla obiektów planowanych do rozbiórki.
- Liczba wykonanych opracowań studialnych i dokumentacyjnych.
- Poziom określony procentowo objęcia wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
- Liczba obiektów w otoczeniu których stworzono odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej.
- Liczba obiektów poddanych odbudowie, rewaloryzacji lub konserwacji.
- Liczba obiektów, w których założono instalacje zabezpieczające przed pożarem i kradzieżą.
- Liczba zajęć w przedszkolach i szkołach przeprowadzonych na temat zabytków.

- Liczba uczestników lub konkursów, wystaw i innych działań dotyczących dziedzictwa i tradycji.
- Liczba tablic i plansz informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych z terenu gminy.
- Liczba tablic informacyjnych dotyczących ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych.
- Liczba obiektów ujętych w internetowej bazie danych.
- Liczba audycji radiowo-telewizyjnych i materiałów prasowych popularyzujących dziedzictwo kulturowe.
- Liczba imprez wykorzystanych do promocji dziedzictwa kulturowego.
- Liczba przewodników, folderów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

10. Źródła finansowania realizacji Programu

Zasady finansowania opieki nad zabytkami, zostały określone w zapisach art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Zgodnie z zapisem art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Natomiast właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio nie związane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych. Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, środków prywatnych, budżetu państwa lub funduszy europejskich.

O dofinansowanie prac obiektów zabytkowych położonych na terenie gminy Stanisławów można ubiegać się z następujących źródeł:

Źródła krajowe:

- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona Zabytków ((Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Wspieranie działań muzealnych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Kultura ludowa i tradycja (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków archeologicznych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Miejsca Pamięci Narodowej (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Kultura Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mwzkz.pl)
- Dotacje Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.pl)
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.wfosigw.pl)
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/fundusz-koscielny>)
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów, obsługiwany przez Bank Gospodarstwa Krajowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mir.gov.pl i www.bgk.com.pl) oraz <https://www.bgk.pl/osoby-fizyczne/fundusz-termomodernizacji-i-remontow/>

Źródła zagraniczne:

- Źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.eu oraz <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl>)
 - Lokalna Grupa Działania Ziemi Mińskiej, (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: lgdziemiminskiej.pl/lgd/)
 - Lokalna Organizacja Turystyczna „Wielki Gościniec Litewski”, (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: wielkigoscinieclitewski.pl/)
 - Program INTERREG Europa 2014 - 2020 (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.ewt.gov.pl)
 - Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://www.pois.gov.pl> oraz www.nfosigw.gov.pl)
 - Program Polska Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.polskacyfrowa.gov.pl oraz www.funduszeuropejskie.gov.pl)
- Źródła poza unijne:
- Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.e-og.gov.pl)

11. Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Prace konserwatorskie i remontowe – budowlane zabytków wpisanych do rejestru zabytków, mogą być dofinansowane z różnych źródeł i przez różne podmioty. Zabytki wpisane do rejestru zabytków stanowią zaledwie niewielką część wszystkich zabytków znajdujących się na terenie gminy Stanisławów. To obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w głównej mierze kształtują krajobraz kulturowy gminy. Są wśród nich obiekty o znacznych walorach historycznych, architektonicznych i estetycznych.

Należy dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytkowych obiektów, jak i całej przestrzeni publicznej, pozytywnie wpływał na jakość życia mieszkańców. Ważne też jest aby wygląd obiektów z obszaru gminy podkreślał bogatą historię, osiągnięcia architektoniczne i urbanistyczne z tego terenu, a turystów i gości przyciągał do częstych odwiedzin oraz zachęcał do dłuższych pobytów w gminie Stanisławów. Można to osiągnąć, m. in. poprzez podejmowanie zadań nakreślonych w Programie opieki nad zabytkami gminy Stanisławów, w tym prac remontowo-konserwatorskich.

Na prace z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, z budżetu Gminy Stanisławów mogą zostać udzielone dotacje na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach nieruchomych, kapliczkach, pomnikach i nagrobkach, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, znajdujących się na terenie gminy Stanisławów.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- zabezpieczenie, zachowanie, odrestaurowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie elewacji, z uwzględnieniem charakterystycznych dla tego zabytku detali architektonicznych (cokołów, gzymsów, lizen, pilastrów, fryzów, attyk, sterczyn, balkonów, boniowań, frontonów, balustrad, portali, obramowań drzwi i okien, itp.)
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, wieżby dachowej;
- wymiana pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- wykonanie instalacji przeciwpożarowej i odgromowej.

Uprawnionymi do ubiegania się o dotacje są wszystkie podmioty, które są właścicielem, użytkownikiem wieczystym lub posiadaczem zabytku wpisanego Gminnej Ewidencji Zabytków, bądź posiadają taki zabytek w trwałym zarządzie.

Z budżetu Gminy Stanisławów mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac lub robót przy zabytkach nieruchomych, kapliczkach, pomnikach i nagrobkach, jeżeli zabytek ten spełnia następujące kryteria:

- zabytek znajduje się na terenie gminy Stanisławów,
- jest ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dotacja może być udzielona na sfinansowanie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji albo w roku następnym.

Dotacja z budżetu Gminy Stanisławów może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

W przypadku zdarzeń losowych (np. pożar, huragan) gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych.

Dotacja z budżetu Gminy Stanisławów może być udzielona po wykonaniu prac lub robót i zweryfikowaniu zakresu przeprowadzonych prac lub robót.

W przypadku gdy beneficjent na prace konserwatorskie lub roboty budowlane przy zabytku otrzymuje również inne środki publiczne, kwota dotacji przyznanej z budżetu Gminy Stanisławów wraz z kwotami przyznanych na ten cel innych środków publicznych nie może

przekraczać 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Wysokość środków na dotacje w budżecie Gminy Stanisławów, ustalana jest corocznie.

Spis tabel:

1. Rejestr Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego na obszarze gminy Stanisławów, obowiązujących na dzień 22.06.2017 r.
2. Wykaz obiektów z terenu gminy Stanisławów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego.
3. Wykaz obiektów z terenu gminy Stanisławów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego.

4. Wykaz pomników przyrody z terenu gminy Stanisławów.
5. Analiza SWOT

Materiały na których oparto opracowanie

Dokumenty:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.)
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2255)
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016, poz. 448 ze zm.)
5. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2014 – 2017.
6. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i jej Uzupełnienie na lata 2004 - 2020.
7. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030.
8. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego 2014.
9. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015.
10. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020
11. Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Mińskiego na lata 2008 – 2020
12. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Mińskiego na lata 2014 – 2018
13. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Mińskiego na lata 2013-2016 z perspektywą do roku 2020
14. Strategia Rozwoju Gminy Stanisławów na lata 2015 – 2025
15. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Stanisławów na lata 2016-2023
16. Strategia rozwiązywania problemów społecznych dla Gminy Stanisławów na lata 2016 – 2021
17. Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Ziemi Mińskiej na lata 2016-2023
18. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Stanisławów na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020
19. Plan Odnowy Miejscowości Pustelnik na lata 2012-2020
20. Plan Odnowy Miejscowości Stanisławów na lata 2010-2017
21. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stanisławów 2008
22. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Stanisławów

Podstawowa literatura:

1. Badania archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu, Warszawa 1975.
2. Benko M., Dawne ośrodki miejskie południowego Mazowsza prawobrzeżnego, „Ochrona Zabytków” 1956, nr 4/35.
3. Benko M., Kilka uwag o zabytkowych domach podcieniowych w Stanisławowie i Latowiczu na tle założeń przestrzennych tych osiedli, „Ochrona Zabytków” 1955, VIII, nr 4.
4. Benko M., Uwagi o zabytkach budownictwa drewnianego na Mazowszu południowo-wschodnim, „Ochrona Zabytków” 1958, nr 1-2/ 40-41/1.
5. Bieniewska B., Stanisławów – zapomniana fundacji książąt mazowieckich, „Ochrona Zabytków 1955”
6. Cabaj A., Katalog Zabytków Budownictwa Przemysłowego w Polsce, t. V, z. 1, Powiat Mińsk Mazowiecki, Wrocław – Warszawa – Kraków - Gdańsk 1973.
7. Chudziński T., Mazowsze południowo – wschodnie. Podlasie zachodnie. Przewodnik turystyczny, Warszawa 1966.
8. Cztery wieki Mazowsza, Szkice z dziejów 1525-1914, oprac. I. Geysztorowa, A. Zahorski, J. Łukaszewicz, Warszawa 1968.
9. Galicka I., Sygietyńska H., Zabytki powiatu mińsko-mazowieckiego, w: Dzieje Mińska Mazowieckiego 1421 -1971, Warszawa 1976.
10. Gloger Z., Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce, Warszawa 1909
11. Gloger Z., Encyklopedia staropolska ilustrowana, Warszawa 1972, t. III
12. Herz L., Wędrówki Mazowieckie I, Pruszków 2001
13. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, z. 8, powiat mińsko-mazowiecki, t. X., woj. warszawskie, pod red. Izabelli Galickiej i Hanny Sygietyńskiej, Warszawa 1968.
14. Kopówka E., Kopówka K., Ostas C., Bojownikom o niepodległość. Cześć! Miejsca pamięci związane z odzyskaniem niepodległości w 1918 r., wojną polsko – bolszewicką 1920r. i Marszałkiem Józefem Piłsudskim na południowo – zachodnim Podlasiu i wschodnim Mazowszu, Siedlce 2001.
15. Krzyże, kapliczki i figurki przydrożne na terenie gminy Stanisławów, red. Kuć B., Stanisławów 2012.
16. Ostas C., Zabytki architektury i budownictwa w województwie siedleckim – krótka charakterystyka, [w:] Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, woj. siedleckie, t.36, Warszawa 1988.
17. Pazyra St., Geneza i rozwój miast mazowieckich, Warszawa 1959.
18. Pomniki, płyty i tablice pamiątkowe na terenie powiatu mińskiego, z. 2, pod red. Janusza Kuligowskiego, Mińsk Mazowiecki 2007 r.
19. „Rocznik Stanisławowski”, 2013, z. 1; 2014, z. 2; 2015, z. 3.

20. Strychalski J., Upamiętnione miejsca walki i męczeństwa w województwie siedleckim 1794 – 1945. Przewodnik, Siedlce 1983.
21. Szulist W., Ważniejsze szlaki handlowo-komunikacyjne województwa mazowieckiego w XVI – XVIII w. Rocznik Mazowiecki, z. 6. 1976.
22. Twarowska J., „Stanisławów: z dziejów rozkwitu i upadku miasta”, Rocznik Mazowiecki, t. 6 1976.

Załączniki:

1. Załącznik Nr 1. Wykaz założeń przestrzennych, obiektów architektury i budownictwa, kapliczek oraz nagrobków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Stanisławów.
2. Załącznik Nr 2. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Stanisławów.

Opracowanie:

Magdalena Foryszewska